

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachtfrij aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Directeur, den Isten luitenant VAN RIJNEVELD, van de rijdende batterij no. 13 bij het leger te velde, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

HERINNERINGEN.

Bij het eindigen van onzen vierden Spectatorialen Jaargang, achten wij het, in zekeren zin, noodzakelijk, eenen blik te werpen op den afgelegden weg. Wij zullen ons daardoor eene gelegenheid verschaffen, op eenige, in dezen Jaargang, aangevoerde punten van overweging terug te komen. Wij zullen daarbij invlechten de bemerkingen ons van tijd tot tijd geworden, en voor welker opname plaats, tijd en gelegenheid ons hebben ontbroken.

Wij openen dezen Jaargang met een artikel, dat de algemeene aandacht tot zich heeft getrokken. Het hier bedoelde vertoog: *Invallende denkbeelden over de bevordering en het verbeteren van den toestand des gepensioneerden officiers*, viel dan ook de onderscheiding ten deel, van algemeen te bevallen, hoezeer het slechts een onvolmaakt brokstuk uit een uitvoeriger vertoog was. De steller van dat stuk had zich reeds eenigen tijd bemoeid, om het Engelsche stelsel van den verkoop der officiers-rangen met ons Indisch verhoogd pensioenfonds in verband te brengen, ten einde daaruit af te leiden een ontwerp ter verbetering van het lot van den officiers-stand in Nederland. Het schema van dat vertoog had hem de mogelijkheid doen ontwaren van hetgeen hij eigenlijk zocht, — namelijk, dat er van den kant der belanghebbenden veel konde gedaan worden, om het verlangen van het gouvernement des Konings, opzigtelijk eene verbetering van het tegenwoordige en de toekomst der officieren, te helpen bevorderen. Dit alles gaf hem aanleiding, om een brokstuk, onder bovenvermelden titel, te plaatsen; doch onder eenen vorm, die noodwendig de aandacht niet alleen moest trekken, maar ook *bemerkingen* moest provoceren. Tot dat einde moest het plan *smakelijk* en moesten de voorwaarden *aannemelijk* gemaakt worden, al ware het ook met opoffering van de juistheid der berekeningen. Hier toch was de grootste behoefte, dat allereerst de aandacht gewekt wierd; was die — als wij ons zoo eens mogen uitdrukken — eenmaal *wakker* geworden, dan toch vermeende de steller, zouden de aanvragen om nadere inlichtingen en bemerkingen op eenige met voordacht geplaatste en zeer in het oog vallende misstellingen van zelve volgen (1). In het eerste had hij zich dan ook

(1) De bedoelde misstellingen benadeelden echter in geen deelen het beoogde doel, daar de uitkomsten nagenoeg dezelve bleven.

niet bedrogen; het laatste bleef echter achterwege, uitgezonderd een artikel, dat wij dadelijk in n°. 3, van dezen Jaargang, hebben medegedeeld. Wanneer wij het eerstbedoelde stuk dadelijk in zijn geheel, met de zuivere en gegronde uitkomsten der berekeningen, hadden geleverd, dan immers ware de gelegenheid verloren geweest om daarop — zonder in herhaling te vervallen — terug te komen, en hier was het niet alleen te doen, om de aandacht der lezers, maar voornamelijk die van het gouvernement te trekken. De steller was te zeer van de gegrondheid zijner voorgevens, opgenomen in de meer edoelde *invallende denkbeelden*, enz., overtuigd, dan om een oogenblik te kunnen twijfelen, dat hij geene deelneming in het voorgestelde zoude vinden. Die deelneming heeft hij van het grootste gedeelte zijner lezers ontvangen; de aanvragen om nadere toelichtingen bleven echter achterwege. Slechts voor weinige dagen ontving de Redactie, van denzelfden schrijver des briefs, opgenomen in n°. 3, een zeer uitvoerig vertoog, met de bemerkingen sedert eenen geruimen tijd te gemoet gezien, en die, behalve eenige weinige afwijkingen, zoo volmaakt slaan met het oorspronkelijk vertoog, dat deze aan den eersten steller de overtuiging hebben opgeleverd, dat hij voor 't minst in den grondslag van zijn ontwerp niet gedwaald heeft. De schrijver van het nu ingezonden stuk, stelt daarbij een p'an voor, gegrond op het eerstgemelde plan, waarbij de uitvoerbaarheid van hetzelfde — hoezeer ook op eene eenigzins verminderde schaal — op eene wiskundige wijze wordt betoogd. Dit belangrijke stuk zal, met de bemerkingen der Redactie, den vijfden Jaargang van dit Tijdschrift openen, en zal daardoor, zoo wij vertrouwen, het moeilijke vraagstuk:

Op welke wijze de geestdrift en de emulatie in een klein leger — met de erkende noodzakelijkheid, om in de uitgaven van den staat bezuinigen te moeten daarstellen — levendig is te houden?

eener voldoende oplossing zeer nabij gevoerd worden.

Zijner Majesteits besluit van den 8sten September 1835, n°. 26, gaf aanleiding tot eenige overwegingen, welke door ons in n°. 5 zijn opgenomen. Dat belangrijke besluit trof eene zeer gevoelige snaar, en gaf hoop op eene voldoende oplossing van een vraagstuk, dat met het hierboven aangehaalde naauw in verwantschap staat. Hetzelve deed tevens den opmerkzamen beschouwer, ontwaren, dat de hoogere militaire autoriteiten de

noodzakelijkheid hadden ingezien, om militaire verdiensten op eene uitstekende wijze te onderscheiden, en daardoor den ingesluimerden lust tot studie aan te wakkeren. Die koninklijke verordening werd algemeen als eene weldaad beschouwd, waarvan de Koning, het Vaderland en de Officiëren gelijkelijk de vruchten zouden inzamelen, ind'en namelijk hetzelfde, naar zin en bedoeling, werkelijk ten uitvoer werd gelegd. Wij vermeenen daaraan niet te mogen twifelen, daar toch des Konings gouvernement, beter dan wij, zal inzien, dat het werkeloos blijven eener zoodanige verordening, in de gevolgen eenen onberekenbaren nadeeligen invloed zoude uitoefenen. De tijd is echter zeer nabij, dat het bedoelde besluit een begin van uitvoering zal moeten verkrijgen, waardoor de reeds geopperde twijfelingen, omtrent het gevolg geven, van zelve zullen ophouden, en waardoor ook de onzekerheid, omtrent de wezenlijke bedoeling van onzen geëerbiedigden Koning, plaats zal maken voor eene zekere en bepaalde rigtsnoer in de leiding der studiën. Ons is het voorgekomen, dat des Konings bedoeling door het grootste aantal der belanghebbenden geenszins is begrepen geworden. De brieven en verzoogen, dat onderwerp betreffende, welke aan ons zijn toegezonden geworden, leyerden de ondubbelzinnigste bewijzen op, dat voornoemd besluit met vreugde was ontvangen, doch dat men geen genoegzaam onderscheid maakte tusschen *ware verdiensten* en *verdiensten* — als wij ons zoo eens mogen uitdrukken — *à prix fixe*. De eerste is gewoonlijk de prijs van aanhoudende en volhardende studie, beschouwing en toepassing, die eerst na jaren lang behaald wordt. De tweede soort van verdiensten wordt door inspanning van het geheugen, van ziel en ligchaam, na verloop van eenige maanden, van een of twee jaren, nu en dan, door sommigen, door de natuur niet te karig begaafd, bereikt. De eerste worden blijvende verdiensten, die goede vruchten beloven; de andere zijn doorgaans ephemer en verdwijnen na het afgelegde examen, met de boeken, welke alsdan aan de vergeetelheid gewijd worden.

De vraag is dus: hoe de programmas, in dat besluit aangehaald, en door ons in de Bijlagen geleverd, moeten worden verstaan; als ook, op welke wijze dezelve bij de examens zullen gevolgd worden. Dit doet van zelf inzien, hoe veel gewigt de commissie, met de uitvoering van het besluit belast, in de schaal dier belangwekkende verordening zal leggen.

Zoo wij ons niet bedriegen, dan zijn vele officieren van meening, dat men zal geroepen worden, om de bewijzen af te leggen, dat men alle de, in die programmas aangehaalde, punten verstaat en weet te beantwoorden, en wel naar den zin en de letter. Indien dit het geval ware, dan voorzeker zoude vele bemerkings, bij ons ontvangen, — waaronder een verzoog, getiteld: *Kantonnements-Gedachten*, enz., van een zeer verdienstelijk kavallerie-officier, bijzonder belangrijk is — gegrond zijn.

Wij hebben geene dier verzoogen geplaatst, omdat wij vermeenden, dat de daarin opgenoemde bemerkings geen doeltreffend, dewijl des gouvernement's bedoeling zelve — naar het ons voorkwam — niet begrepen was. Voor ons zelve durfden

wij ons niet verder in dat onderwerp verdiepen, ten einde geene aanleiding tot noodlottige dwalingen te geven. Ons waren volstrekt geene openingen gedaan, omtrent de wezenlijke inzigten der hoogere militaire autoriteiten ten opzichte van dezen maatregel. Wij konden dus geene andere overwegingen in de schaal der beoordeeling leggen, dan onze persoonlijke gevoelens, en deze konden dwalen, en wij anderen daarmede op den dwaalweg brengen. Voorzigtigheidshalve zwegen wij, en hielden, om diezelfde redenen, de ingezondene verzoogen terug. Na deze voorafgaande bemerking, kunnen wij echter met eenige regels, op de hierboven bedoelde *Kantonnements-Gedachten* terug komen, om met weinige woorden en aanhalingen den zakelijken inhoud daarvan aan te duiden.

De verdienstvolle schrijver dier *Gedachten*, doet, in een krachtig verzoog, het verschil zien, dat er bestaat tusschen de officieren, voor de examens zich voorbereidende, die in het garnizoen en die welke in de kantonnementen leven. De eerste, zegt hij, staan alle mogelijke hulpmiddelen van onderwijs ten dienste; de anderen moeten die middelen grootendeels ontberen. Daarop vervolgt hij woordelijk aldus:

« Wij bedoelen het garnizoens- en kantonnements-leven, tot welk laatste de kavallerie voor een groot gedeelte nog bestemd blijft; en uit de beschouwing dezer verschillende standpunten ontwaart menig eerste luitenant groote beslommeringen. Veelal aan zich-zelfen overgelaten, doorworsteld hij met een taalgeld het rijke gebied der van hem gevorderde wetenschappen. Is hij hierin niet altijd even voorspoedig, zoo dient het vernuft in die oogenblikken van ontmoediging, tot de hoogst mogelijke spanning te worden opgevoerd, alvorens men weder moedig voorwaarts durft treden. Kostbare uren gaan hierdoor verloren, te meer te betreuren, daar al vast de gedachten derwaarts spoeden, waar anderen, aan de hand van eenen mentor, ongestoord hunnen weg vervolgen. Zulke gidsen ontbeert men geheel en al in de somtijds ellendige landelijke verblijven. Beschouwen wij dus de aan te wenden middelen, als een wedstrijd voor die officieren, welke bijna gewaarborgd zijn, hunnen toestand daardoor verbeterd te zien, dan zijn de verschillende kansen niet gelijk, en niets gegrond dan de vraag: zullen al de in het oog loopende nadeelen voor de eene partij, bij de af te leggen examens, in hun belang worden in aanmerking genomen?»

« Het beginsel eenmaal aangenomen zijnde, om beproefde kunde als eene aanbevelende voorwaarde tot bevordering te doen strekken, zoo behoeft men slechts eenen blik te werpen op de personen, welke daartoe in aanmerking kunnen komen, om zich bij voorraad te verheugen over de gunstige gevolgen, die uit eene zoodanige maatregel moeten geboren worden. De sluimerende toestand waarin het denkvermogen van vele jeugdige officieren sedert achtereenvolgende jaren verkeerde, wordt daardoor eensklaps opgewekt, en naarmate de eerste uitkomsten daarvan aan de gespannen verwachting zullen beantwoorden, naar die mate zullen ook zij zich geluk kunnen wenschen, die zich als de grondleggers kennen eener instelling, welke het beschaafd Europa schijnt te zullen voorlichten.»

De tweede aangehaalde zinsnede, bevat, naar ons inzien, het wezenlijke wijsgeerige beginsel, waarop het aangehaalde besluit berust. De eerste en de overige bemerkingsen doen echter weder aan het denkbeeld van verdiensten *à prix fixe* hechten. En indien deze tot rigtsnoer voor de uitvoering strekte, dan voorzeker zoude de bedoelde bemerkingsen hoogst gegrond wezen. Deze bemerkingsen zouden ons echter geender voorkomen bij de overwegingen van een verplichtend examen. Immers, wanneer men den zin van den aanhef van meergenoemd besluit in overweging neemt, dan kan deze geenszins de bedoeling hebben, dat de commissie voor het examen zal geroepen worden, om over het in den tijd van één jaar aangeleerde te oordeelen? Naar ons inzien, zal zij slechts te beslissen hebben, of die officieren welke reeds sedert eenen *geruimen tijd* door de PUBLIEKE OPINIE als kundig en eene buitengewone bevordering waardig, zijn aangewezen, werkelijk eene zoodanige onderscheiding verdienen. Valt het lot van eene buitengewone bevordering aan de zoodanigen ten deel, dan belooft die Koninklijke gunst de heerlijkste vruchten voor de toekomst; dan zullen de officieren, die naar bevordering streven, vooraf door studie, gedrag en dienstijver, zoowel in eenen theoretischen als praktischen zin, zich de gunsten der *publieke opinie*, die zelden bedriegt, zoeken waardig te maken, om later met des te meer vertrouwen zich voor eene commissie te vertoonen, die, zelve in die openbare meening hoog aangeschreven staande, de uitspraak van de laatstgenoemde geldig zal maken.

Dit zijn onze gevoelens, reeds kenbaar gemaakt in het artikel: *Denkbeelden over Zijner Majesteits besluit van 8 September 1835, n°. 26*. Overigens zijn wij het met vele onzer lezers eens, dat men reeds met meer vertrouwen zich aan ernstige studiën zoude hebben overgegeven, wanneer men nu reeds had kunnen bespeuren, dat de bedoelde verordening eene werkelijke verandering in het tot nu gevolgde stelsel, om emulatie gaande te houden, te weeg bracht, en dat niet andere incidenten aan het tegenovergestelde hadden doen gelooven. Wij vertrouwen echter, dat dit aan toevalligheden is te wijten, buiten den kring onzer beoordeeling liggende, welke donkere verwachtingen dan ook, met het werkelijk ten uitvoer leggen van den maatregel, van zelve zullen verdwijnen.

Zoowel in dezen Jaargang als in de vorige, komen verschillende artikels voor, welke de officieren, welke zich op het afleggen van het examen n°. 1 willen voorbereiden, kunnen voorlichten. Zoo zullen zij voor het rubriek: *Kennis der Wapenen* (artikel 3 van examen n°. 1), bijzonder leerrijke vertoogen vinden in het 1ste Deel op bladzijden 217, 169, 302, 227, 38—44, 36—126. In het 2de Deel, bladzijden 189—238, 48, 209, 102—214. In het 3de deel, bladzijden 205, 159, 100, 222, 133. In dezen Jaargang op bladz. 45 en 85. De meeste dezer vertoogen handelen over het infanterie-geweer, de wal-geweren, bussen en percussie-geweren, en leveren een leerrijk geheel op, dat men elders niet dan met behulp van groote boekverzamelingen zal vinden.

Verscheidene vertoogen, handelende over het een of ander

onderwerp, aangegeven in artikel 2 en 4 van hetzelfde voorschrift, te veel in aantal om hier te worden opgesomd, zijn in de vorige Jaargangen en in dezen opgenomen. Onder deze zijn — ten opzichte der laatste zinsnede van artikel 4 — eene bijzondere vermelding waardig, de vertoogen op bladzijden 134—147 en 178—244 van den 2den Jaargang.

Deze Jaargang is, over het algemeen genomen, voornamelijk toegewijd geweest aan fragmentarische beschouwingen der oude en nieuwe krijgs-geschiedenis. De *Schets betreffende Coehoorn, de belegering van Alicante, het beleg van Grave* en de *Schets der voornaamste krijgs-gebeurtenissen in Polen, in den jare 1831*, nemen daarbij de voornaamste plaatsen in. Om voornoemde vertoogen in dezen Jaargang te eindigen, hebben onderscheidene andere artikels, van meer gemengden, wetenschappelijken en kritischen inhoud, voor den volgenden Jaargang moeten opbewaard worden.

De pogingen door ons gedurende dezen Spectatorialen Jaargang aangewend, om medewerking te vinden in onze overzeesche bezittingen, beloven goede vruchten voor den volgenden Jaargang. Toezeggingen van wege de hoogere autoriteiten, als ook van eenige hoofd- en mindere officieren, geven de gegrondste hoop op menig belangrijk artikel uit die streken. Daardoor zullen wij ons in staat zien gesteld aan het verlangen van vele onzer geabonneerden te voldoen.

De volgende Jaargang belooft alzoo meerdere verscheidenheid, en voor degenen die zich toeleggen, om ter eeniger tijd examens af te leggen, een leiddraad voor de studie dier gedeelten welke in de gewone leerboeken niet of zeer oppervlakkig behandeld zijn.

Onderscheidene bemerkingsen op onzen arbeid zijn ons in dit jaar geworden. Dezelve zijn niet alleen erkentelijk aangenomen, maar ook de meeste — voor zoo ver dit met de vooraf beraamde verdeling der op te nemen stukken mogelijk was — opgevolgd. Overigens hebben wij ons over de belangstelling van het militaire publiek, op onzen arbeid, niet te beklagen, en hoezeer het aantal abonnementen in het Moederland niet zeer is toegenomen, hebben wij echter in de overzeesche bezittingen eene toenemende deelneming gevonden. De aanmoediging daartoe van wege Zijne Majesteit onzen geliefden Koning en Hoogstdezelfs gouvernement gegeven, geeft ook hoop, dat dit Tijdschrift eene voordeeligere toekomst is wachtende.

De Redactie.

SCHETS

DER VOORNAAMSTE KRIJGS-GEBEURTENISSEN IN
POLEN, IN DEN JARE 1831,

DOOR

J. C. VAN RIJNEVELD.

SLOT-ARTIKEL.

XV.

MAATREGELEN EN PLANNEN VOOR DEN AANVAL
EN DE VERDEDIGING VAN WARSCHAU; EN GE-
BEURTENISSEN WELKE DIEN AANVAL ON-
MIDDELLIJK ZIJN VOORAFGEAAN.

Het geheele gezag van het oproerig bewind strekte zich nu slechts tot twee mijlen in den omtrek der hoofdstad uit. Naar alle oorden werwaarts men zag, wapperden de Russische vaandels om Warschau, en van dag tot dag sloot het Russische cordon zich naauwer om de nieuwe werken, die men op den linker-oever om den ring-wal had aangelegd. De opstand konde nu zijn rijk van af Warschau's torens, met een ongewapend oog, gemakkelijk overzien en eene bloedige beslissing van het treurige drama zien naderen. Warschau zelve werd inwendig in onrust gehouden door de inzigten, bedoelingen en handelingen der onderscheidene partijen; doch allen vestigden hunne oogen op het nieuwe hoofd van den naauw beperkten staat. Deze hield, zoo het scheen, de zaak der omwenteling geenszins voor verloren; de strijdmagt, waarover hij beschikken kon, bedroeg nog 60,000 man, behalve de nationale garde; meer dan 200 stukken geschut kon hij tot de verdediging van Warschau aanwenden, en de geschiedenis leverde hem het voorbeeld dat Warschau te verdedigen was (1). Wapenen en munitien waren in overvloed voorhanden, doch het ontbrak aan eene genoegzame voorraad van levensmiddelen.

Krukowiecki had intusschen Warschau in staat van beleg verklaard en het burgerlijk gezag doen ophouden, alleen de leden van den landdag waren der militaire opperheerschappij niet onderworpen. Daarna droeg hij het bevel over de stad aan *Chrzanowski* op en het presidentschap der stedelijke regering aan *Bronikowski*. Ove-

(1) Belegering van Warschau door *Frederik Wilhelm II*, in September 1794. Deze werd na zes weken duur, door bijkomende omstandigheden, op het oogenblik dat de stad stond veroverd te worden, opgegeven.

rigens zocht hij alle partijen te bevredigen. Het was ook daarom, dat hij, zoo als wij in het vorige hoofdstuk gezien hebben, *B. Niemoiowski* als vice-president van het bewind tot zich had geroepen. Deze was een der hoofden van de constitutionele partij. *F. Morawski*, tot dezelfde partij behoorende, werd met de buitenlandsche zaken belast; terwijl *Dembowski*, als minister van finantiën, de behoudende partij vertegenwoordigde. De partij der beweging had drie harer hoofden in het bewind, te weten: de generaal *Morawski* als minister van oorlog; *Garbinski* als directeur van het onderwijs, en *Lewinski* als minister van justitie. *Malachowski* had, zoo als wij vroeger gezien hebben, *Dembinski* als opperbevelhebber van het leger afgelost; terwijl *Pradzynski* weder tot generaal-kwartiermeester was benoemd. Deze personen werden alle door *Krukowiecki* benoemd, of in hunne posten op nieuw bevestigd.

Proclamatie op proclamatie werden door hem uitgevaardigd, om de geestdrift op te wekken en aan de versterking der hoofdstad en derzelver hoofd-toegangen en straten te laten werken. De nationale club, de wieg en bakermat zijner verheffing, scheen hem nu gevaarlijk voor zijn gezag; hij liet dezelve dan ook door een bevelschrift sluiten: alzoo verstiet het kind zijne moeder! De dagbladen der beweging werden ook onder eene soort van censuur gesteld, zoodat de hevige jacobijn, in weinige uren tijds, een volstrekt gebied was geworden; voorwaar eene groote les voor alle bewegingsgezinden! Aan den anderen kant wilde *Krukowiecki* de leden zijner vorige partij niet geheel moedeloos maken, daarom deed hij zijdelings de hoop voeden, dat alles zonde veranderen, wanneer men de Russen zoude geslagen hebben. Degenen die de schriktooneelen van den 15den Augustus en volgende dagen hadden helpen bewerken, werden echter door zijnen invloed op vrije voeten gesteld (1) of voor verdere vervolgingen gewaarborgd; slechts vier ondergeschikte werktuigen dezer gruweldaden werden ter dood gebracht.

Niettegenstaande al deze voorzorgen, die door de omstandigheden werden gevorderd, was goede raad, omtrent de verdere behandeling der operatiën en de zorg voor eenen genoegzamen voorraad van levensmiddelen, nog zeer duur. Ten dien einde belegde *Krukowiecki*, op den 19den Augustus, eenen grooten krijgsraad binnen de muren van Warschau, die bijna door alle generaals, onder het voorzitterschap van *Krukowiecki*, werd bijgevoond. De laatstgenoemde benevens *Rybinski* en *Chrzanowski* sloegen voor, om de Russen slag te leveren in de vlakte tusschen Warschau en Bloni. *Dembinski* en *Sierawski* wilden daarentegen met het geheele leger de

(1) Vele dezer personen waren door een bevelschrift van *Dembinski*, tijdens hij opperbevelhebber was, in hechtenis genomen.

hoofdstad verlaten, om den oorlog in Lithauwen over te brengen. *Uminski* en al de overige leden van dezen krijgsraad stemden tegen deze beide plannen, en wilden Warschau tot het uiterste verdedigd hebben. Ten einde de stad van het noodige voor een langdurig beleg te voorzien, werd door hen voorgeslagen, om twee korpsen te detacheren. Het sterkste zoude in het wooiwoodschap Podlachien gezonden worden, tegen de korpsen van de generaals *Rozen* en *Golowin*, om, zoo het mogelijk ware, deze te slaan en al den voorraad van levensmiddelen, die het te zamen konde rapen, naar Warschau te voeren. Het andere, zwakkere korps zoude men in de rigting van het Ploksche te detacheren hebben, met last om dat gewest van Kozakken te zuiveren, en, zoo mogelijk, de Weichsel-brug bij Osiek te vernielen. Deze voorslag werd met meerderheid van stemmen aangenomen, en verlieten ten gevolge van dien, twee korpsen, op den 22sten Augustus, de hoofdstad. Het eene ter sterkte van 22,000 man en 40 stukken geschut, nam, onder de leiding van den generaal *Romario*, rigting naar Podlachien, met den last om tot Siedlce vooruit te dringen. *Lubienski* had het bevel over het tweede detachement, dat uit 3000 man kavallerie en 6 stukken rijdende artillerie bestond. Deze trok over Modlin in het wooiwoodschap Plock; alwaar het hem gelukte, om, van den 26sten tot den 30sten Augustus, eenen aanzienlijken voorraad levensmiddelen bijeen te brengen en naar Warschau af te zenden. Middelerwijl was hij over Plonsk, Drobin, Plock, Dobryzn en Lipno vooruit gedrongen, slechts kleine detachementen Kozakken ontmoetende, die zich in geene ernstige gevechten mengden, maar schermutselende zich terugtrokken. Van daar wilde hij zijne onderneming tegen de brug bij Osiek voortzetten. De Russische generaal *Rönne*, welke met een infanterie-regiment het bruggen-hoofd verdedigde, deed echter, ingevolge zijne voorschriften, de eerste brug opnemen en tegen het eerste eiland bergen. Toen de Polen ter plaatse aankwamen, vonden zij geen brug en werden zeer spoedig door eenige kanon-schoten, van uit het eiland, van den oever verdreven. *Lubienski* volvoerde nu zijnen eersten last, te weten, het verzamelen van levensmiddelen.

Voor dat wij verder gaan, met den togt van het groote detachement tegen het korps van *Rozen* mede te deelen, moeten wij vooraf met een paar woorden gewagen, van eene mislukte onderneming van laatstgenoemden generaal tegen de brug van Praga.

In het vorige hoofdstuk hebben wij gezien, dat het korps van den generaal *Rozen* bij Minsk en Dembe-Wilkie stelling had genomen. Hoezeer nu deze generaal werkelijk over Karczew met het hoofd-leger in gemeenschap was, zoo was echter zijne stelling in de nabijheid van

Warschau niet zonder gevaar. Ieder uur toch konde eene overmagtige strijdkracht uit Warschau, over de brug van Praga, op den regter-oever overgaan en hem aanvallen, (zoo als werkelijk later met het bovenbedoelde detachement plaats had). De generaal *Rozen* vermeende dus, dat hij eene poging moest doen, om de brug van Praga te vernielen, en den Polen alzo de gemeenschap met den regter-oever af te snijden. Met geweld was op dat oogenblik niets te beginnen; men moest dat oogmerk langs andere wegen en met andere middelen beproeven. De kapitein *Slivitzki* en de luitenant *Gorski*, beiden van den generalen staf, boden zich met nog 13 vrijwilligers aan, om het waagstuk te beproeven. In den nacht van den 20sten Augustus lieten zij zich in eene boot, in alle stilte, de rivier afzakken, en kwamen gelukkig, zonder bemerkt te worden, tegen de brug. Met alle mogelijke omzigtigheid bevestigden zij eenige brandbare stoffen onder de brug, staken dezelve aan en lieten zich toen weder door den stroom afzakken. De brand werd echter te spoedig outdekt en gebluscht; doch nu hadden de ondernemers van het koene waagstuk eenige ernstige en gevaarvolle oogenblikken door te staan. Onder het hevigste geweer-vuur, dat de Polen van de beide oevers op hen maakten, roeiden zij snel voorwaarts. Door den stroom begunstigd, kwamen zij gelukkig te Zeran (een dorp dicht bij Bialolenka) aan land, en tevens zonder verdere ongelukken langs omwegen te Dembe. Middelerwijl dat dit beproefd werd, had de generaal *Rozen* zijne troepen bij Wawer geconcentreerd, om, ingeval de verstoring van de brug gelukt ware, Praga stormenderhand te nemen. Zoo dra hij echter berigt ontving van het mislukken der onderneming, trok hij, ingevolge de hem gegevene bevelen, het gros van zijn korps op Minsk en Kaluszyn terug; zijne voorhoede in Dembe-Wilkie latende.

In deze stelling ontving de generaal *Rozen* de tijding van den aantogt van een sterk lergerkorps, onder aanvoering van *Romario*. Hetzelve was eerst noordwaarts gemarcheerd, maar had plotseling eene wending gemaakt, om de Russen bij Minsk en Kaluszyn te overvleugelen en hen den weg naar Bresc-Litewski af te snijden. *Rozen* had echter bevel ontvangen, om zich niet met eene groote overmagt in een gevecht in te laten, maar, indien hij daarmede bedreigd werd, terug te trekken, en, in alle gevallen, Bresc te dekken. Dien ten gevolge verdeelde *Rozen* zijn korps in twee kolommen, en trok over Siedlce en Lukow terug, in de rigting van Miedzyrzyc. Te midden van deze beweging (op den 28sten) werd de Russische achterhoede sterk gedrongen door groote overmagt. De Russen vochten, volgens getuigenis der Polen zelve, met leeuwenmoed, en betwisteden elken duim breed gronda met de grootste hardnekkigheid. De generaal *Golowin*

voerde het bevel over deze achterhoede, en deze, zoowel als de generaal *Fesi*, overdekten zich met roem. Den 29sten Augustus drongen de Polen voorwaarts, en deden eenen algemeenen aanval op de Russische stelling bij Miedzyrzyc. Ook hier werd met hevigheid gevochten, hoezeer *Rozen* aanstalten maakte om op Bresc terug te trekken, ten einde aan zijn last: het dekken dier stad en het lokken der Polen uit Warschau's nabijheid, te voldoen. De laatsten waren ook 8000 man sterker dan de Russen, zoodat het in alle gevallen onraadzaam geweest ware om zich in de stelling van Miedzyrzyc te willen staande houden. Na eenen hevigen aanval die *Rozen* op den Poolschen linker-vleugel had laten doen, en waarvoor de Polen hadden geweken, trok hij zijne troepen langzaam en in de beste orde uit het gevecht. Eene brigade onder de bevelen van den generaal *Warpachowski*, die den straatweg op Bresc dekte, en alzoo regts van de Russische stelling stond, werd daarop door de Polen met driedubbele overmagt aangevallen en omsingeld. *Warpachowski*, na drie uren met de grootste hardnekkigheid gevochten te hebben, zag echter dat hij voor de overmagt moest bezwijken, indien hij zich niet konde doorslaan. Dit laatste beproevende, formeert hij zijne troepen in aanvals-kolommen, en breekt zodoende door den vijand heen, om zich met de overige Russische troepen te vereenigen. Dit gevecht koste den Russen ruim 700 man aan dooden en gevangenen, waaronder de brave generaal *Warpachowski*, met eenige verdienstelijke officieren. Zonder verder vervolgd te worden, trok het geheele korps van *Rozen* binnen Bresc.

Romario wilde nu naar Warschau terug keeren, doch de generaal *Pradzynski*, die hem van laatstgenoemde stad, naar het schijnt met nadere bevelen voorzien, was nage-snel, gaf order om den volgenden dag nader bij Bresc te rukken. Langzaam vervolgden de Polen deze beweging, zoodat hunne voorposten eerst op den 1sten September te Maleszyce, op eene mijl afstands van eerstgenoemde stad, aankwamen. Daarop keerde *Pradzynski*, voor zijn persoon, per post naar Warschau terug, alwaar hij den 3den September aankwam.

Het detachement van *Romario* was nu 29 mijlen van Warschau verwijderd, en nog altijd bleef men in die omstreken verwijlen. Den 2den September ging men wederom voorwaarts, tot dicht onder de muren van Bresc. In den avond van den 3den ontving *Romario* eindelijk het bevel om naar Warschau terug te ijlen; doch nu had hij vijf vrije dag-marschen noodig om aldaar aan te komen. Den 6den September kwam hij te Miedzyrzyc, bleef aldaar tot den 7den 's morgens. Den 9den had hij bij Praga kunnen zijn, doch toen was de hoofdstad reeds aan het wettig gezag onderworpen.

De bewoners van Warschau verkeerden in dien tusschentijd in eenen benaauwdten toestand. Ruim 25,000 man geregelde troepen hadden hunne muren verlaten en waren verre van Warschau verwijderd. Het is waar, ongeveer 35,000 (volgens den generaal *Bem* slechts 31,927) man, met 92 stukken bespannen veld-geschut en 132 stukken van zwaarder kaliber, waren nog voorhanden om de uitgestrekte verdedigings-liniën van de hoofdstad te bezetten, doch dit alles verminderde de ongerustheid niet. In het algemeen was de bevolking er toe gestemd om zich aan den keizer te onderwerpen en zodoende een einde aan de omwenteling te maken; doch om het oproerig bewind tot dezen stap te bewegen zag men geene mogelijkheid. De grootste woelgeesten, vooral degenen die het meeste tot den opstand hadden medegewerkt, hadden thans de teugels van het bewind in handen, en deze hadden, bij eene onderwerping, alles te verliezen. De laatstbedoelden waren van oordeel, dat men zich meer dan drie weken in de aangelegde werken zoude kunnen staande houden, en dat in dien tijd alles, zoo wel *in*-als *uitwendig*, eenen anderen keer konde nemen. De beloften van den Franschen minister *Sebastiani*, en een kort te voren ontvangen brief van den Franschen generaal *Flahaut*, waren te dien opzichte van grooten invloed. Intusschen zag men het Russische leger onder de muren van Warschau dagelijks sterker worden. *Kreutz* had zich reeds met het hoofd-leger vereenigd, en zuidwaarts was *Geismar* met een sterk detachement in aanmarsch.

De stad zelve was niet verdedigbaar, als van uit de huizen en achter de barrikaden, die men in de hoofdstraten had opgeworpen. Overigens werd de geheele omvang van Warschau door eene vrij diepe gracht en door eenen zoogenaamden rond-wal omgeven. Dezen wal had zeer weinig dikte, en was met geene krijgskundige inzigten daargesteld, zij diende vroeger alleen tot wering van den sluik-handel. Op eenigen afstand had men, naar gelang der terrein-gelegenheden, een aantal gedetacheerde veld-werken aangelegd. Dit was de inwendige verdedigings-linie, en werd door de Polen de tweede linie genoemd. De gehuchten Marimont, Pariz, Wola, Rakowiec en Kroli-Karnia waren insgelijks bevestigd geworden; terwijl daarenboven tusschen deze opgenoemde plaatsen nog onderscheidene werken waren aangelegd. Deze werken werden met den naam van eerste linie bestempeld. Ruim 30,000 man waren in deze werken verdeeld, de rest was in de stad tot reserve en in het bruggenhoofd van Praga opgesteld.

Al de opgemelde werken lagen, met eenige in- en uitspringende hoeken, in eenen halven cirkel om de stad, zoodanig, dat de uiterste verdedigings-linie 1914 ellen of 4½ mijlen besloeg.

Deze groote verdedigings-lijn was door de gesteldheid van het terrein ook natuurlijk sterk. De beide uiterste einden, aan den Weichsel leunende, waren door het moerassige terrein gedekt; de toegangen tot de overige werken en tusschenliggende punten waren niet minder door grachten, houtgewas en andere hindernissen belemmerd.

Intusschen was in het Russische leger alles voor eenen geweldigen aanval op de hoofdstad voorbereid. De tijding van de afzending van twee korpsen, onder de aanvoering van *Romario* en *Lubienski*, hadden deze voorbereidselen doen verhaasten. Met ongeduld zagen de Russische soldaten dezen aanval te gemoet, die eindelijk dien bloedigen veldtocht zoude moeten beslissen. De veldmaarschalk wilde echter nog eenmaal beproeven, of de menschlievende bedoelingen van zijnen groothartigen keizer geen ingang zouden vinden; hij zond dien ten gevolge den generaal *Dannenberg*, den 3den September, als parlementair naar Warschau, om de stad op te eischen en eene onderwerping te vorderen. De generaal *Krukowiecki* zond van zijnen kant den generaal *Pradzynski*, die zoo even in Warschau terug gekeerd was, naar de Russische voorposten, om te onderhandelen, of beter gezegd, om de gezindheden van den grootvorst *Michaël* en die van den veldmaarschalk te vernemen; maar vooral om tijd te winnen. Bij de terugkomst van dezen, verscheen *Krukowiecki* in de vergadering der beide rijksdags-kamers, om opening te doen der voorstellen die de veldmaarschalk gedaan had en die overigens zeer aanneemlijk waren. Deze voorstellen werden echter bij meerderheid van stemmen verworpen. Den 5den September liet *Krukowiecki* den Russischen veldmaarschalk weten, dat men de aangeboden genade des keizers van de hand wees.

Op dat bericht aarzelde de veldmaarschalk geen oogenblik met het nemen van een besluit. Dadelijk werden de orders naar alle kanten uitgezonden, om den volgenden dag, zijnde den 6den, de gedetacheerde werken van Warschau te bestormen.

Het vooraf beraamde plan voor den aanval bes'ond voornamelijk hierin:

De versterkingen van *Wola*, met de daarbij behorende werken, voornamelijk de redoute n°. 54, werden als den sleutel der twee liniën beschouwd, en deze moesten alzoo het eerste genomen worden. Het korps van den generaal *Pahlen* zoude daartoe langs den straatweg van *Kalisch* tegen *Wola* en de aangrenzende werken oprukken. *Kreutz* moest de schansen, tusschen *Wola* en *Rakowiec* gelegen, nemen, en zoude tusschen de beide hoofd-wegen, over het dorp *Szezesliwice*, vooruit rukken. Uit het groote aantal vrijwilligers der keizerlijke garde, werden 1000

man door het lot gekozen, om aan het hoofd der aanvals-kolommen te marcheren. Zestig stukken geschut zouden elk dezer aanvals-punten beschieten en den storm voorbereiden. Het grenadier-korps van vorst *Szachowski* moest het korps van *Pahlen* ondersteunen; de keizerlijke garde, onder aanvoering van den grootvorst *Michaël*, diende tot reserve van het korps van *Kreutz*. De gemeenschap dezer twee aanvals-kolommen zoude door het kavallerie-korps van den generaal *Witt* worden onderhouden. Op den regter-vleugel moest de generaal *Strandmann*, met 4 bataillons, 4 eskadrons en 6 stukken geschut, tegen *Krolikarnia* en *Mokotow* ageren; terwijl de generaal *Murawiew*, aan het hoofd zijner brigade, langs den steenweg van *Raszyn*, regt op *Racowiec* zoude aanmarcheren. De generaal *Chilkoff* had bevel, om met een sterk kavallerie-korps tegen den Poolschen regter-vleugel te ageren.

Het Russische leger dat tegen Warschau zoude ageren, was op den 5den September als volgt te zamengesteld:

Detachement van den luitenant-generaal vorst Chilkoff.
2de Brigade van de 1ste div. uhlanen.

De regimenten huzaren van *Sum* en van *Lubno*.

Het regiment dragonders van den her-tog *Alexander van Wurtemberg*.

Twee regimenten Kozakken. 26 esk. 10 kan.

Korps van den generaal graaf Pahlen.

1 bataillon sappeurs.
2 " van de 1ste div. infanter.
5 " " 2de "
4 " " 3de "
10 " " 3de div. grenad.

Het regiment huzaren van *Oriopol*. 22 bat. 4 esk. 70 kan.

Korps van den generaal vorst Szachowski.

De 1ste en 2de divisie grenadiers met een detachement sappeurs. 22½ bat. 40 kan.

Korps van den generaal baron Kreutz.

1 bataillon sappeurs.
8 " van de 5de divisie.

4 " " 6de "

4 " " 10de "

4 " " 11de "

De 3de brigade van de 2de divisie

huzaren. 21 bat. 12 esk. 68 kan.

Infanterie van de keizerlijke garde.
42 bat. 56 kan.

Reserve-kavallerie, onder de bevelen van den generaal graaf Witt.

16 esk. kurassiers van de garde.

24 " van de 3de divisie kurassiers.

18 " " " uhlanen. 58 esk. 56 kan.

Reserve-artillerie.

Behalve 8 mortieren.	70 kan.
<i>Detachement van den generaal Murawiew.</i>	
2 Bataillons van het garde-regiment van Samogitië.	
2 Idem van idem van Lutzki.	
2 Idem van het 1ste regiment karabiniers van Nieswicz.	
1 Idem van het regiment van Praga. 7 bat.	16 kan.
<i>Detachement van den luitenant-generaal von Nostitz.</i>	
De divisie ligte kavallerie van de garde.	16 esk.
<i>Detachement van den generaal Strandmann.</i>	
De 3de brigade van de 2de divisie.	
Het regiment huzaren van Grodno.	
Drie regimenten Kozakken.	4 bat. 4 esk.
Geheele sterkte.	118½ b. 120 esk. 386 k.
	en 5 regimenten Kozakken.

Aan de Poolsche zijde voerde *Dembinski* het bevel over het halve centrum en den rechter-vleugel, *Uminski* over het halve centrum en den linker-vleugel, de generaal *Nem* was in het bijzonder belast met de verdediging der eerste linie versterkingen, terwijl *Soltijk* de reserve-artillerie zoude aanvoeren. *Krukowiecki* had zich de opperste leiding der verdediging voorbehouden.

In dezen toestand werd de dageraad van den merkwaardigen 6den September 1831, met ongeduld aan den eenen kant, en in bange verwachting aan den anderen, te gemoet gezien.

Hierbij zal ik deze *SCHETS* afbreken, daar het relaas der bestorming van Warschau, met het daarbij behoorende plan, reeds in no. 3, 4 en 5 van den eersten Jaargang van dit Tijdschrift is opgenomen.

Met strenge naauwgezetheid heb ik, bij de opzameling der bouwstoffen voor deze *Schets*, naar de historische waarheid gezocht. Behalve de menigvuldige geschriften over dezen veldtogt, zijn mij ook eenige bijzondere bescheiden geworden, die mij, in mijne nazoekingen, hebben geholpen; terwijl de studie van het terrein op uitvoerige speciale kaarten, toegelicht door de officiële legerberigten van de beide strijdende partijen (die ik sedert den aanvang van den Poolschen veldtogt reeds had opgezameld), mij — zoo ik vertrouw — de waarheid en onpartijdigheid zeer nabij hebben gevoerd. Ik zal echter niet noodig hebben te betoogen, dat ik mij heb kunnen vergissen, en in de beschrijving, ontwikkeling of beoordeeling van daadzaken en gebeurtenissen heb kunnen dwalen, doch dan dwaal ik in navolging.

De oorspronkelijke bewerking dezer *Schets* is planmatig geschied en, in zoo verre de gebeurtenissen daartoe aanleiding gaven, op eene wijze zamengesteld,

dat dezelve in het vervolg van tijd zoude kunnen dienen als eene toepassing voor de leer der *strategie*. Om die redenen heb ik deze *Schets* ook voor eene afzonderlijke uitgave, in octavo-formaat, bewerkt, waarin de, in dit Tijdschrift geleverde, fragmenten zijn bijeenverzameld. De *bestorming van Warschau*, met een nieuw plan, de verdere merkwaardige afloop van dezen veldtogt, met het overzicht der gebeurtenissen en het gedrag der Russische regering na het eindigen van den oorlog, zullen in die octavo-uitgave tot een geheel worden gevormd. De oplage dezer uitgave, die binnen 6 weken de pers zal hebben verlaten, zal klein zijn, en met al de kaarten en plans voor eenen zeer billijken prijs verkrijgbaar gesteld worden.

De bijgevoegde hoofdstukken dezer afzonderlijke uitgave zijn:

XVI. *Aanval en bemagtiging van Warschau, met plan.*

XVII. *Onderhandelingen en verdere gebeurtenissen na de overgave van Warschau.*

XVIII. *Bewegingen en gevechten der Russische troepen met het Poolsche hoofd-leger en met het korps van Romarino. Overgang dezer korpsen op Pruisisch en Oostenrijksch grondgebied.*

XIX. *Operatiën van den generaal Rudiger tegen de troepen van Rozycki en Kamiuski. Operatiën tegen Modlin en Zamosc; overgave dezer vestingen. Einde van den veldtogt.*

XX. *Algemeen overzicht der Poolsche omwenteling en derzelve gevolgen.*

De zamenstelling dezer *Schets* was voor mij een moeilijke en kostbare arbeid; de aanmoediging van mannen, voor wier oordeel ik den diepsten eerbied gevoel, echter mijne schoonste belooning.

J. C. VAN RIJNVELD.

HET BELEG VAN GRAVE

IN 1674.

« Certains Commandans ont fœnicieusement Pame plus ou moins h n vole, et ne manquent pas d'en faire preuve pendant le siège, soit un peu plutôt, ou un peu plus tard; quant à certains autres commandans, il en est, desquels on peut dire, qu'ils ont réellement le diable au corps: les commandans de ce genre, qui ne cessent à se défendre à outrance sont vraisemblablement peu au fait des calculs, mêlés d'arithmétique ordinaire, et d'après lesquels d'habiles ingénieurs savent, à ce qu'on dit, déterminer et prédire la durée nécessaire d'un siège. »

MORLET, *Réflexions critiques sur l'art de fortifier*, etc., p. 132.

Qui cède en combattant ne perd rien de sa gloire.

LIADIERES, *Jean-sans-Peur*.

(Vervolg van No. 11, en slot.)

Chamilly bevond zich zonder ingenieurs, en koos toen zijnen neef *Beaumont*, die zich een weinig op de mijnen had toegelegd; voor het overige wist de gouverneur zichzelf te redden, daar hij bij de verdediging van *Kandia* geen onopmerkbare waarnemer geweest was. Een der ingenieurs, wiens naam door den Franschen geschiedschrijver niet genoemd wordt, was tot den belegeraar overgelopen.

Den 30sten September werd van weerszijden tot eenen wapenstilstand, voor een' halven dag, overeengekomen, om de dooden, die men elkander wederkeerig overbragt, te begraven. De krachtige houding der belegerden en het kloeke gedrag van derzelver hoofd, had onder de officieren van het belegerings-korps de hoogste achting en bewondering voor *Chamilly* opgewekt. De meesten hunner hadden bij onderscheidene gelegenheden te kennen gegeven, dat zij *Chamilly* gaarne wilden zien. Deze voldeed aan dit verlangen, en vertoonde zich, gedurende den wapenstilstand, aan de voorgracht, op welk punt een groot aantal van *Rabenhaupt's* officieren waren toegesneld. Van deze vernam *Chamilly*, dat men den Prins van *Oranje* met een hulpkorps was wachtende. Onbewimpeld betuigde *Chamilly* zijne vreugde, dat hem de eer ten deel zoude vallen, van dezen grooten man onder zijne tegenpartij te zullen tellen. Hij liet daarop wijn aanbrenge, om op de gezondheid van dien vorst eenen beker te ledigen, 't geen door de officieren van het Staten-leger werd beantwoord.

Den 1sten October gaf *Rabenhaupt* last, om zich weder tot eenen aanval op dezelfde afsnijdingen voor te bereiden, die men den 29sten te voren gewonnen en verloren had. De aanval geschiedde op het midden van den

dag; een bataillon van *Normandije* was dien dag aan het hoofd der attaque. Het kostte den belegeraar weinig om de voorste logementen der verdedigers te veroveren, daar *Chamilly* bevel gegeven had, ze slechts zwak te houden, ten einde den belegeraar tot aan de engte bij de voorgracht te laten doordringen. Hij had gelijktijdig bevolen, om de tweede wapen-plaats op het glacis sterk te bezetten en aldaar vasten voet te houden; zijnde onder het eerste logement een mijn-oven aangebragt. Om van deszelfs werking verzekerd te zijn, daar de onderzanding zoo dikwerf reeds aan *Chamilly* had doen zien, dat de mijnen eerst dan de meeste uitwerking doen, wanneer zij ter regter tijd ontstoken worden, was de kapitein *Contremoulin*, even dapper als bedaard, belast, om de kruid-worst te ontsteken, wanneer hij den aanvaller reeds tusschen de beide logementen zag. De ontbranding had zoo ter juister tijd plaats, dat meer dan 80 der belegeraars door dezelve omkwamen, meerendeels onder dezelve begraven en zelfs eenige in de rivier geworpen werden. *Chamilly* had tevens bevolen, om bij het springen der mijn, dadelijk met den degen in de vuist uit de wapen-plaatsen den aanvaller in de flank te vallen. Alles gelukte ook ditmaal en overtrof zelfs alle verwachting, daar de belegeraar heftig afgeslagen werd en meer dan 200 man verloor; waarvan 30 dooden, waaronder 1 majoor, 2 kapiteins, 4 luitenants en 3 vaandrigs, 40 gewonden en de overige krijgsgevangenen. De Franschen verloren 30 man aan dooden en gewonden. Onder de eersten bevond zich de aide-majoor *d'Arche*, die in de retranchementen des belegeraars, tot waar hij denzelve met den degen in de vuist vervolgde, neergestoken werd; de kapiteins *de la Badie*, *Champliers* en *Cerillac* werden met den luitenant *Brasseuse* gewond. Van weerszijden werd wederom tot eenen korten stilstand van wapenen overeengekomen, om, als naar gewoonte, de dooden elkanderen over te geven en te begraven.

Voor de derde maal werd *Petit* met brieven naar *Mazeijk* gezonden. Hij trachtte altijd zoo spoedig mogelijk de *Peel*, welke hij langs niet na te gane wegen doorging, te bereiken, dewijl men overal posten had uitgezet. *Petit* volbragt deze gevaarvolle onderneming meer uit toegenegenheid voor de bezetting dan om geldelijke belooning, waarom *Chamilly* hem eene opengevallene kornets-plaats bij de ruiters van *Carcado* schonk, waarmede hij zich zeer vereerd gevoelde.

De voorraad van graan en meel lag meerendeels ongedekt, wegens gebrek aan huizen; zijnde ook de meeste kelders, door het instorten der daken en muren, ingedrukt.

De gehoorzaamheid, de krijgstucht en het gevoel van eer was wederom bij de bezetting tot de grootst mogelijke

hoogte gestegen, waaromtrent *Chamilly* ten voorbeelde aanhaalt, dat een schildwacht aan de spits der beneden-attaque, slechts door eenige aardzakken gedekt, door den vijand werd doodgeschoten, en de hem opvolgende wachters tot viermaal toe gedood of gewond zijnde, telkens vervangen werden uit de naastbijzijnde wacht, zonder dat het noodig was hun daartoe ferm aan te spreken. *Chamilly* kwam daarop ter plaatse, waar dit gebeurde, en scheen de officieren te berispen dat zij den post niet vroeger terug getrokken en eene betere dekking hadden aangewezen; hij liet daarop dezen schildwacht tot aan het eerste logement M, waar hij meer veilig stond, terug trekken.

De belegeraar trachtte, des avonds tegen 10 uren, het eerste logement des verdedigers te naderen, met het oogmerk om den dijk voor deze werken door te snijden, ten einde het water uit de grachten voor de contres-carp in de Maas af te tappen. *Chamilly* op de plaats zijnde, gebod den kapitein *Mayet* hem met 50 man aan te grijpen en te verdrijven, hetwelk, met verlies van 4 gewonden, gelukte, wordende de begonnen doorsnijding gedigt. De vrees voor de mijnen was zoo groot geworden, dat de generaal *Rabenhaupt* met moeite zijne troepen dezerzijds tot den aanval kon voorbereiden. Welligt was het om laatstgenoemde reden, dat de belegeraar den 2den en 3den October met meer inspanning aan de attaque voor de Bosch-poort begon te werken. Hun kanon vernielde alles en de meeste borstweringen lagen geheel rond; de bommen deden weinig kwaad meer, daar bijna niets meer aan de verwoesting was ontsnapt. De gouverneur bedacht alles, wat zijne manschappen konde opbeuren en vervrolijken, en zond daartoe, onder anderen, ook dikwerf des nachts eenige viool-spelers in de bedekte wegen, hetwelk zijne soldaten veel vermaak verschafte.

Het toenemend gebrek aan officieren, aan medicamenten en zelfs aan paarden-vleesch, begon thans *Chamilly* niet weinig bezorgdheid te verwekken.

Den 2den October werd de overste *Golstein*, op last van Zijne Exc. den luitenant-generaal *Rabenhaupt*, in zijne eigene tent gearresteerd, omdat hij den kolonel *Klooster* tot een tweegevecht had uitgedaagd. — In den nacht van den 3den op den 4den October was alles stil van de zijde van Ravestein.

De bezetting dunde zoo zeer, dat *Chamilly* het geraden vond, den bedekten weg niet bestendig door zijne troepen bezet te houden; vreezende dat de belegeraar des nachts op verscheidene plaatsen de voor-gracht overkomende, dezelve zoude afsnijden. Hij deed hen daarom in de hoorn-werken trekken, en liet den bedekten weg alleen door 80 ruiters bezet. Het gevaarlijk achtende den soldaat met eene ijdele hoop te vleijen, had hij hen in-

tegendeel dagelijks reeds tot het onwaarschijnlijke van het terug keeren des Franschen legers voorbereid, en vond zoo veel middelen uit om hen te vervrolijken, dat zij er zich onverschillig over betoonden, meer hopende op het opbreken des belegs, waardoor zij zich op nieuw in de dorpen van levensmiddelen hoopten te voorzien.

Chamilly begon nu te vreezen, dat het toeval den belegeraars de ondiepte voor de Bossche poort zoude doen ontdekken. Deze ondiepte had de kavallerie der belegerden vroeger, bij het doen van uitvallen, benuttigd. Om eenen overval langs dien weg voor te komen, liet hij de ondiepte des nachts doorgraven, en door een logement, in den geest der reeds elders gemaakte, dekken, waarvan zich *de Violaine* wederom bij uitstek van zijnen plicht kweet; wordende daaraan in de nachten van den 7den tot den 9den October op het ijverigst gewerkt.

Het natte weer hinderde den belegeraar meer en meer in zijne nadergraving. De Prins van Oranje had te dezer tijd den graaf van Nassau met 8 regimenten te paard, alsmede den kolonel *Wee* met 3000 man infanterie uit Brabant naar het leger voor Grave gezonden. De berigten van *Rabenhaupt* over den staat van de belegering ontvangen, waren van dien aard, dat de Prins er zijne tegenwoordigheid noodzakelijk achtte. Hij vertrok alzoo den 6den October van Affligen, met eene lijfwacht van 100 paarden, latende het bevel over het leger aan den graaf van Waldek. Den 7den October kwam hij tot Mechelen en den 9den October des avonds ten 10 uren in het leger voor Grave, gevolgd van 60 standaarden ruitery en eenig voetvolk, en vergezeld van den Prins van Friesland, zijnen neef, de heeren *Ouwerkerk*, *Bentinck*, graaf *Karelson* en *van der Noot*; hebbende dien dag bijna 17 uren afgelegd. Men maakte thans eenige huizen gereed, wordende het kasteel van Wichem door den Prins betrokken. Voor dat zich de Prins echter ter rust begaf, liet hij zich dadelijk na zijne aankomst alle posten en belegerings-werken door *Rabenhaupt* aanwijzen. De groote krijgsraad werd daarop bijeengeroepen, waarin men tot het besluit kwam om de circonvallatie te verzwaren, en de stad met nog meer geweld dan te voren aan te tasten. De aanzienlijke versterking van het Staten-leger, vergunde deze meerdere krachts-ontwikkeling, die men te noodzakelijker achtte, dewijl *Rabenhaupt* getracht had te betoogen, dat hij te voren, door gebrek aan troepen, de stad niet naauw genoeg had kunnen insluiten. « Het was, » zegt een Nederlandsch geschiedschrijver, « als had men nu den zetel van den geheelen oorlog voor de stad Grave geplant.»

De oude *Rabenhaupt* nog alles vóór de komst des Prinzen van Oranje hebbende willen aanwenden, om *Chamilly* tot de overgave te bewegen, had hem den 9den

October, in den vroegen morgen, een tamboer gezonden met eenen dreigenden brief, welks onvoegzame inhoud (1) bij een' man als *Chamilly* altijd het doel moest missen, en de volharding en verbittering van den kant der bezetting slechts nog meer opwekte. Ook had men, volgens het Fransche journal, den 8sten dezer, verscheidene briefjes, in het Fransch geschreven aan steenen gebonden, in den bedekten weg gevonden, waarin aan elk soldaat, die Grave verliet, een paspoort en 4 patagons beloofd werden.

In den nacht van den 9den op den 10den October hervatte de belegeraar den aanval aan de sappen-hoofden des beneden-aanvals.

Chamilly beval den kapitein *Guillerville* met 50 man eenen aanval op laatstgenoemde werken te doen. Wederzijds werd allervinnigst gestreden; doch eindelijk veroverden de Franschen een der sappen-hoofden, na 2 dooden en 5 gewonden op de plaats te hebben gelaten. Toen de belegeraars begonnen te wijken, hielden nog 2 Hollandsche officieren vol, willende daardoor de anderen ralliëren; zij weigerden standvastig om kwartier te vragen, en stierven beiden, omringd van door hen neêrgevelde Franschen, den heldendood. Het Fransche journal vermeldt met een warm gevoel van eerbied het gedrag dezer helden, welke den aan hun toevertrouwd post tot den laatsten ademtogt verdedigden; doch te vergeefs zoekt men bij onze koele geschiedschrijvers de namen dezer braven!

Eenige officieren der bezetting hadden het voornemen opgevat, om den gouverneur te bewegen, dat hij toch den bedekten weg moest verlaten, wijl men er dagelijks zoo vele manschappen in verloor. *Chamilly* gedroeg zich gelijk ieder ander bevelhebber in een dusdanig geval zoude moeten doen: hij antwoordde hen met zachtheid, dat hij deze bemerking zelf reeds gedaan had; maar dat zij wel moesten overwegen, dat men, bij het verlaten des bedekten wegs, den belegeraar in de gelegenheid stelde den dijk door te steken, en al het water der kapitale en voorgrachten, als met elkander verbonden, in de Maas af te tappen; dat de vesting dan slechts uit aardewerken zonder natte grachten zoude bestaan, en het dan ontwijfelbaar was, dat zij binnen 2 uren tijds door het Statenleger zoude kunnen overrompeld worden, en hij dus om die reden niet dacht, dat mannen van eer hem zoo iets zouden willen aanraden. Hij voegde daarbij, dat hij wel zag dat zij dit niet zoo nagedacht hadden, en dat hij hun gaarne deze onbezonnenheid vergaf, als daartoe door het toenemend smartelijk verlies van zoo vele brave kameraden bewogen. Door kracht van redenen bragt hij hen zoodoende tot de overtuiging der noodzakelijkheid om den

bedekten weg te behouden, zoodat zij ook geheel met de denkwijze van den gouverneur instemden. Wijselijk was het gehandeld dat de gouverneur hier bedaard bleef, daar de officieren inderdaad naar een einde der zaak verlangden; trouwens de lichaamskrachten waren door al het lijden ook aanmerkelijk afgenomen.

Den 11den October kwam *Petit* uit Mazeijk terug, zijnde reeds 8 dagen vroeger van daar vertrokken, zonder gelegenheid te vinden in de stad te komen. Terwijl men bij het Staten-leger een gedurig *leve de Prins van Oranje!* aanhief, hoorde men van de wallen het *pipe le Roi!* waartoe ook het opbreken voor Audenaarde aanleiding gaf. Op alle attaques sprak *Chamilly* zijne troepen met welgemoedheid aan, onder uitdeeling van wijn en wat er voor een goed oogenblik nog tot eene hartversterking kon dienen.

Denzelfden dag begonnen 2 nieuwe batterijen op het halve bolwerk, links van het hoornwerk der boven-attaque, te schieten, en heukten het op eene deerlijke wijze.

Gedurende den nacht van den 11den op den 12den October deed de Prins van Oranje alles voorbereiden om de retranchementen bij den boven-aanval te veroveren. Men zag van alle zijden fascinen aanvoeren. Hij kwam zelf aan het hoofd der attaque, en deed uit het kwartier van den kolonel *Golstein* 200 man den storm aanvangen, door 200 man ondersteund en met 2 regimenten, als reserve, aanschuivende, te zamen 3 regimenten uitmakende, te weten: het regiment van *Rabenhaupt*, de *Koerlanders* en *Boetselaer van Leeuwen*. Deze drongen in de afsnijdingen, terwijl daartoe gestelde arbeiders eene menigte fascines in de voor-gracht wierpen. Het regiment van Vendome, hetwelk aldaar de wacht had, werd hevig aangegrepen, en na driemaal de eerste afsnijdingen verloren en hernomen te hebben, moest het wijken.

De Betou hield zich dapper, en betwistte voet voor voet het terrein. Nu kwam *Chamilly* met den degen in de vuist toeschieten, en van zijne soldaten hoorende, dat de bedekte weg reeds veroverd was, waren wederom zijne eerste woorden: « *Et qu'importe, tant mieux, nous les délogerons!* » Oogenblikkelijk stelde hij zich aan het hoofd der regimenten van Dampierre en Languedoc, en beval gelijktijdig, dat men 2 mijnen onder de voorste en reeds door den belegeraar ingenomene afsnijding zoude doen spelen. De werking dezer mijn was wederom zoo van pas, dat er 26 der aanvallers door vernield werden. De daaropvolgende aanval der Franschen was zoo hevig, dat de belegeraar, na een kortstondig bloedig gevecht, tot wijken gebragt werd. De Prins van Oranje, die eene zoo hardnekkigen tegenstand niet verwacht had, liet den zelfden nacht nog driemaal stormen, terwijl gelijktijdig op andere plaatsen alarm en storm-marschen geslagen

(1) Zie het Fransche journal. *Rabenhaupt* zeide, onder anderen, van geen kwartier aan de Staten-Generaal te zullen vragen; waarop *Chamilly* antwoordde, dat hij zulks ook niet verlangd had.

werden; maar de verdedigers zich aan niets storende dan de verdediging der aan hun toevertrouwde punten, sloegen alles manmoedig af. Deze stormen kostten den belegeraar ruim 700 man aan dooden, gewonden en gevangenen; meer dan 150 bleven er dood op de plaats, waaronder verscheidene bevelhebbers, waarvan ons alleen bekend zijn, de majoors *Waijl* en *van Finden*, de kapiteins *Mausbergen* (neef van *Rabenhaupt*) en *Paffenrode* alsmede een vaandrik; ook de arbeiders, welke de belegeraar tot het maken der logementen aan zich gesloten had, verloren meest allen het leven. De Fransche luitenant-kolonel *de Provanchères*, in het regiment van Vendôme, werd ter halve lijve onder eene mijn begraven; in de stad gebracht en gelaten zijnde, kwam hij weder tot zich-zelfen. Overigens hadden de Franschen 80 man buiten gevecht, zoo aan dooden als gewonden.

Den 12den October werd er wederzijds eenen wapenstilstand getroffen, om, onder de gewone voorwaarden, de dooden terug te halen en te begraven.

De belegeraar deed dezen dag eene menigte fascines en storm-materialen door zijne kavallerie bijeen brengen.

Den 13den October zag men den Prins van Oranje alles voor eenen algemeenen storm toebereiden; zijne infanterie te zeer verschrikt voor de mijnen ziende, beval hij de voor-gracht regts van den dijk van Ravestein op verscheidene plaatsen met zink-fascines, aard-zakken, biesbossen, enz., door te dammen en over te trekken, welke moeilijke en gevaarlijke arbeid grootendeels aan den kapitein *Coehoorn* werd opgedragen. Twee bataillons der Hollanders deze bruggen of dammen over de voor-gracht geworpen hebbende, trokken dezelve met 4 man in het front over, en stelden zich op het glacis in slagorde. Denzelfden dag werd de Fransche kolonel graaf *de Guiscard*, des avonds, met een musket-kogel dwars door den buik geschoten, op den oogenblik dat hij de borstweêr opsteeg om eenige gegevene bevelen te zien uitvoeren. Hoe zwaar ook getroffen is hij nog genezen, doch *Chamilly* verloor in hem, gedurende het overige der verdediging, een vernuftig en dapper krijgsman.

In den nacht van den 13den op den 14den October, gaf de belegeraar tusschen 10 en 11 ure door 2 kanonschoten het teeken tot eenen aanval op de drie attaques. In dit oogenblik bevond zich het bataillon van Normandije, onder bevel van *de la Motte*, in den bedekten weg, regt tegenover de halve maan, op het plan met de letter F aangewezen. De belegeraar was ongemerkt over de biesen-bruggen de voor-gracht overgetrokken, wjl een officier, aan welken *de la Motte* bevolen had het kleine logement *x*, aan de boord der voor-gracht dezerzijds te bezetten, nagelaten had er bestendig zijne manschappen te laten. Door deze nalatigheid was bijna alles verloren

gegaan, daar, volgens het Fransche relaas, ongeveer 1200 man, zonder ontdekt te zijn, op het glacis voortrukten, om de attaque van Ravestein ter linkerzijde te nemen. *Chamilly* deed daarop het bataillon van Normandije, aan welks hoofd *de la Motte* was, in eene wapen-plaats post vatten, om het daar zoo lang vol te houden, tot dat de kavallerie aankwam, waarvan 50 man zoude chargeren, door 50 man infanterie ondersteund. De gouverneur die bij soortgelijke gelegenheden steeds te paard was, om zich spel naar die plaatsen te begeven waar zijne tegenwoordigheid het meest gevorderd werd, zette zich aan het hoofd der 40 ruiters, welke den bedekten weg nabij de Bosch-poort bezette. Het was in dit oogenblik, dat hij, zoo niet doodgeschoten, ten minste veel gevaar liep van gevangen genomen te worden; want de belegeraar zich ook reeds ter rechterzijde op het glacis uitgebreid hebbende, en denkende in de schemering zijne eigene bezetting voor zich te hebben, vroeg *Chamilly* van waar zij kwamen, hetwelk van zeer nabij met een 30tal musket-schoten beantwoord werd. De commissaris *Hubert*, die hem veelal bij de attaques vergezelde en ook in dezen oogenblik bij hem was, riep *Chamilly* toe: « *Prenez garde à vous, monsieur le marquis, ce sont les ennemis.* » Hij ontkwam het zonder letsel en rende den kapitein *du Teil* te gemoet, die met 50 ruiters in eene wapen-plaats stond en digt daarbij ter linkerzijde nog 30 ruiters, aangevoerd door den luitenant *Desnoucourt*. De gouverneur beval aan gezegden ritmeester om oogenblikkelijk ter rechterzijde naar de attaque van Ravestein te chargeren, gevolgd door het detachment van *Desnoucourt*. Het geluk wilde, dat *de la Motte*, de kavallerie ziende aankomen, gelijktijdig voorwaarts rukte. De belegeraar werd nu wederzijds zoo hevig en zoo van pas met de blanke wapenen aangegrepen, dat hij, na den tweeden schok, met een groot verlies naar de bies-bruggen terug week, waar het opdringen dermate toenam, dat velen in het water omkwamen. De kavallerie had met groote dapperheid gestreden, te meer daar zij in het voortrukken over de glacis al het vuur des belegeraars, welke in de paralel, aan den boord der voor-gracht, van af de Bossche poort tot aan het logement der voor-gracht tegenover de halve maan F, als in slagorde stond, moest doorstaan. *Chamilly* was inmiddels over den wal naar *de la Motte* gesnel, alwaar reeds een bataillon van Bourgogne, onder beleid des wakkeren *Saint-Just*, met dat van Normandije vereenigd, op het dapperst streden. De belegeraar had getracht, om eene doordaming der voor-gracht, digt bij de attaque van Ravestein, te volbrengen, maar de troepen van Bourgogne hadden zulks door waakzaamheid en een vereenigd vuur belet. Tegenover de groote halve maan F waren reeds 30 man den bedekten weg ingedrongen, die allen met de blanke wapenen werden afgemaakt. Bij den eersten schok werd de

ritmeester *du Teil* aan den duim gekwetst; zich voor eenige oogenblikken terug begevende om zich te laten verbinden, vond hij de wond te zwaar en liet den duim dadelijk afzetten, waarna hij even koelbloedig op de plaats van het gevecht verscheen (1). Nadat *Chamilly* dezerzijds den belegeraar had terug geworpen, zond hij *Hubert* naar de stad om munitie bij de attaque van Ravestein te doen aanbrengen, waaraan men reeds door het geweldig vuren gebrek begon te gevoelen, en rende naar de boven-attaque, waar niet minder gevochten werd. Het regiment van Vendôme was aldaar terug geworpen, en ditmaal waren reeds alle afsnijdingen verloren. *Chamilly* beval daarop aan laatstgenoemd regiment, om andermaal den belegeraar met de blanke wapenen aan te grijpen; niettegenstaande reeds 2 bataillons der onzen op het glacis in slagorde stonden en zich trachtten in te graven, werden zij niet alleen teruggedrongen, maar verloren zelfs nog de logementen bij M. Het regiment van Dampierre stond gedurende dezen aanval in het kroon-werk, en nam den vijand door een wel gerigt vuur van ter zijde, in den oogenblik dat *Chamilly*, aan het hoofd van het regiment van Languedoc, door de geopende barrièren het glacis opkwam, en den belegeraar op de linker-flank aangreep. Deze zich grootendeels afgesneden ziende, geraakte in verwarring, waardoor velen in het water gedrongen werden. De luitenant-kolonel *de Provancheres*, alsmede zijne kapiteins *Maré* en *Desguieres* hadden zich zeer onderscheiden, gelijk ook alle de officieren van Languedoc. *De Betou* aanvankelijk ter neêr geslagen door het verlies des bedekten wegs, doch door *Chamilly* op nieuw bemoeidigd, streed met de meeste dapperheid en onderscheidde zich even als *Roquefort*, *de Vignolles*, *Françpré* en *Deperoux*, welke wedijverden, wie het meest zoude doen.

De vroeger genomen voorzorg tot het bewaken der ondiepte nabij de Bosch-poort, bewees nu maar al te zeer van hoe groot belang dezelve was; daar de aanvaller wel twintig maal het doortrekken beproefde, maar, telkens in de onregelmatige diepten gerakende, konde hij niet voortbadan noch zwemmen, en werden er velen van hen in het water doodgeschoten. De bezetting verloor veel aan dooden en gekwetsten; wordende in het Fransche relaas het getal niet opgegeven. De belegeraar zoude op de drie attaques ongeveer 1000 man aan dooden en gewonden verloren hebben. Onder de gevangenen bevonden zich de kapitein *Kuisten*, nog 2 kapiteins, verscheidene luitenaants en 1 vaandrig. Dit alles geschiedde in het gezigt des Prinsen van Oranje en den raad-pensionaris *Fagel*.

Den 14den October, tegen 11 uren, vroeg de aanvaller een' stilstand van wapenen, welke onder de gewone voor-

waarden werd aangenomen; doch de Prins van Oranje ontwarende, dat het bij zijne troepen ijzing wekte, zou vele hunner makers, op het ijsselijkst gehavend, vooral die uit de voor-gracht getrokken werden, andermaal te aanschouwen, deed, nadat de schorsing van wapenen slechts 3 à 4 uren geduurd had, zijne troepen inrukken en de wapenen hervatten.

In den nacht van 14 op 15 October werd eene biesbrug, onder bestuur van *Coehoorn*, door *Willem van Erpt* met 10 man van zijn volk, over de contres-carp-gracht gebragt; zijnde op eene andere plaats omtrent Z nog een dam gelegd, waardoor de belegeraars op de contres-carp-wallen konde komen; alwaar zij zich ingroeven.

Chamilly zag nu, dat het moeilijk werd, om, na zulke aanhoudende gevechten en het daardoor veroorzaakte grootte verlies aan manschappen, de retranchementen der beide hoofd-attaques langs de Maas even hardnekkig te blijven verdedigen, en beval, dien ten gevolge, de genoemde retranchementen slechts zwak te bezetten. Hij maakte de officieren en manschappen met de beweegredenen van dat bevel bekend, om daardoor geenen verkeerden indruk op hen te maken.

In den nacht van den 15den op den 16den October deed men, des avonds ten 9 ure, uit het kwartier van den kolonel *Golstein* eenen aanval op de doorsnijdingen der boven-attaque, die dan ook na eenen zwakken tegenstand door de Franschen verlaten werden. Eene niet van pas spelende mijn was van geringe uitwerking. Een Hollandsch kapitein werd door het springen derzelve half begraven gevonden, en zonder eenige wond in de stad gebragt. De luitenant *Augier*, welke het terrein voet voor voet verdedigde, werd gedood. Ook geschiedde gedurende denzelfden nacht eenen aanval uit het kwartier van den kolonel *Hundebek* op de beneden-attaque, waar men alsmede de voorste afsnijdingen verliet. De Prins van Oranje, aan de overzijde der voor-gracht staande, moedigde de zijnen aan om nogmaals deze voor-gracht over te trekken. Middelerwijl dit plaats had, deed *Saint-Just* uit de beneden-attaque 50 ruiters, aangevoerd door *Marcilly*, uit eene wapen-plaats de glacis bestijgen en eene charge doen, terwijl uit eene wapen-plaats naar de Bosch-poort een detachement van 50 man infanterie gelijktijdig den vijand tegen ging, welke, na drie herhaalde aanvallen, den belegeraar, even als te voren, tot wijken bragten, velen, die niet in den schok bleven in het water dringende. De Prins van Oranje, die steeds de zijnen aanmoedigde en ze nogmaals over de voor-gracht deed trekken, liet nu, terzelfde plaats waar men overtrok, Friesche ruiters dwars over de glacis stellen, waarop *Marcilly* voor de vierde maal de charge ondernam, doch ditmaal, door gezegd beletsel in den schok gebroken wordende, werden al zijne ruiters op 14 na gedood of gewond. De luit-

(1) Zie het Fransche verhaal; wordende zulks ook in de Hollandische dagverhalen bevestigd.

nants *de la Marselle* en *Duprat* telde men onder de dooden; maar de belegeraar had in deze drie achtereenvolgende charges, naar eigene opgaven, 500 man buiten het gevecht gekregen. *Chamilly*, van de boven-attaque aankomende, verbood dat men het glacis dezerzijds langer zoude betwisten, waarop de aanvaller zich dan ook bij Z begon in te graven. Na voor elke attaque slechts 90 man in den bedekten weg gelaten te hebben, vestigde *Chamilly* zijn kwartier en tafel in het kroon-werk van den beneden-aanval, om er steeds in het midden van zijne officieren en manschappen te zijn, die meer en meer naar een einde verlangden, wijl zij sedert de aankomst van den Prins *van Oranje* onafgebroken in het gevecht waren.

De chirurgijn-majoor der bezetting, kwam den gouverneur verwittigen, dat hij nog slechts zeer weinige medicamenten had. *Chamilly* verbood hem daarvan iets aan de bezetting, zelfs niet aan zijne aide-chirurgijns mede te deelen, en gelastte hem, om, wanneer er geene meer voorhanden waren, zelf eenige compositiën, die het aanzien van geneesmiddelen hadden en de zieken niet konden schaden, te vervaardigen. Men rekende dat in dezen oogenblik nog 1200 à 1500 man in staat waren om zich te verdedigen.

Den 16den October deed *Chamilly*, tegen den avond, op het glacis voor de beide attaques, op 50 à 60 passen van de palissaden, verscheidene zakken buskruid leggen, in elk waren drie granaten, met eenen straal buskruid tot aan de palissaden gaande. Men vuurde niet meer uit den bedekten weg, vreezende dezelve te ontsteken, maar maakte daarentegen een hevig vuur van den kapitalen wal en uit de hoorn-werken. De officieren en onder-officieren in den bedekten weg, werden belast om zelve de lonten in de handen te nemen en het kruid niet te ontsteken, dan wanneer de aanvaller reeds dicht bij de eerste rij palissaden zoude genaderd zijn.

De Prins *van Oranje* deed op de beide attaques eene menigte fascinen aanvoeren, en trachtte de zijnen op de contres-carp der beneden-attaque tusschen 11 en 12 ure te logeren. Men zag hem met eene naar roekeloosheid gelijkende bedaardheid, gedurig op de uiterste posten, geene gevaren noch ongemakken ontziende. Ziende dat het overdragen der rijs-bossen niet spoedig genoeg ging, droeg hij er zelf eenigen om het voorbeeld te geven. De belegeraar tot aan de eerste rij palissaden verschenen zijnde, werden verscheidene zakken zoo juist van passe ontstoken, dat de aanvallers geheel in wanorde kwamen, velen gewond en van anderen de kleederen in brand geraakten. Daar men nu gelijktijdig uit den bedekten weg en de hoorn-werken een levendig vuur begon te maken, wierpen de aanvallers zich in de voor-gracht, waarin velen den dood vonden. *Chamilly* deed in dezen oogen-

blik eenige versterking uit de hoorn-werken in den bedekten weg deboucheren, om hen gedurende deze wanorde nog meer met geweer-vuur van nabij te bestoken. De Prins *van Oranje*, zelf in de parallel langs de voor-gracht staande, spoorde de zijnen dermate aan, dat zij andermaal op het glacis doordrongen en zich tusschen de 1ste en 2de rij palissaden wierpen. De meeste dezer aanvallers werden echter daar ter plaatse afgemaakt, waardoor het logeren andermaal mislukte. Tot vier malen toe beproefden de aanvallers om zich aldaar te logeren, doch werden telkens, door de uitvallen, welke *Chamilly* gelijktijdig regts en links uit de attaques deed bewerkstelligen, terug geslagen. De achtergelatene belegerings-gereedschappen en materialen werden telkens zeer zorgvuldig in de vesting gebragt, die aldaar voor het herstellen der werken zeer te pas kwamen. *Chamilly* betaalde dezelve aan zijne soldaten, om hen tot dezen arbeid aan te moedigen. De soldaten kregen alzoo 2 pistolen voor elke 100 fascinen die zij binnen bragten.

De aanvallers deden nogmaals pogingen om zich in de afsnijdingen langs den rivier-boord te logeren; doch werden ook hierin door een welgerigt schroot-vuur, door eenige fougassen, maar nog meer door den gepiketteerden en door andere middelen, voor doorgravingen ongeschikten bodem (bij T en V), verhinderd hunne oogmerken te bereiken.

Hoezeer de Prins *van Oranje* zijne verwachtingen in dezen nacht, door den waakzamen moed der bezetting, teleur gesteld vond, bleef hij nogtans in zijne voornemens op eene voorbeeldeloze wijze volharden. Den 17den October liet hij de aanvallen op den bedekten weg, voor de beneden-attaque, tegen 7 ure des morgens, hervatten. De eerste dezer aanvallen werd met zoo veel hevigheid uitgevoerd, dat de belegerden overhoop geworpen werden en wijken moesten, en vele dooden achterlieten, waaronder de kapiteins *Morinval* en *Gontier*. Een gedeelte van het Normandisch regiment hield vasten voet bij de 2de travers (op het plan aangewezen).

De aanvallers logeerden zich op de revers van den veroverden linker-saillant, en hadden van daar gezigt op de gemeenschaps-brug tusschen het hoorn-werk en den bedekten weg. Het regiment van Normandije hield dien weg nog altijd bezet. De gouverneur zag echter de noodzakelijkheid in om de aanvallers van daar te verdrijven. Tot dat einde liet hij de meeste kanonniërs van den hoofdwal in de groote halve maan F vereenigen, om de negen 24ponders op de rechter-face te bedienen, en de genoemde logementen der aanvallers te beschieten. Het overschot van het regiment van Bourgogne, 't welk zich in eene wapen-plaats tegenover het bastion E bevond, kreeg den last om zich tot eenen aanval gereed te houden. Een

hevig en welgerigt kanon-vuur uit F havende in korten tijd de logementen der aanvallers deerlijk. *Chamilly* zwaaide echter aan de moedige houding der belegeraars den hoogsten lof toe, zeggende, dat zij ook ditmaal met de zeldzaamste onverschrokkenheid bleven volharden. Daartoe behoorde des te meer onverschrokkenheid, daar zij bijna niets dan de medegevoerde materialen tot dekking hadden, en niet alleen van het kanon-vuur hadden te lijden, maar ook het hevige musket-vuur der bezetting uit den bedekten weg, op niet meer dan 30 passen, hadden door te staan. Elk musket-schot, dat deze laatste deden, was doorgaans raak, en de grootste orde en regelmatigheid had bij dit vuren van achter de palissaden plaats.

Nadat het kanon eenigen tijd gewerkt had, deed het gezegde bataillon van Bourgogne een' uitval op de saillant. Met een' hoed op een piek gestoken werd daartoe het sein gegeven om het kanon-vuur te doen zwijgen, en niet, zooals vroeger geschied was, op de bezettingen zelve te doen vuren. Na een kort doch bloedig gevecht, werden de belegeraars ook van daar terug gedreven tot in het logement, 't welk zij voor de gemeenschapsbrug Z gemaakt hadden. Eerst tegen 11 ure hield het gevecht op. De Franschen telden zestig dooden, waaronder twee officieren. Eenige uitgewisselden verzekerden dat de aanvallers in dit gevecht meer dan 900 man aan dooden en gekwetsten verloren hadden. De regimenten van *Klooster* en *Lutsouw* hadden voornamelijk veel geleden. Laatstgenoemde was zelf daarbij gebleven, wordende de kolonel *Lindaw* dezer dagen insgelijks in de loopgraven doodgeschoten. De belegerden hadden gedurende 4½ uur 8000 hand-granaten verbruikt, waarmede zij onophoudelijk de plaatsen bewierpen waar de aanvallers zich trachten te logeren.

Tegen de boven-attaque had de belegeraar zoo weinig kunnen uitvoeren. Hij had echter eene loopgraaf bij de 3de afsnijding dwars door den dijk tot aan de rivier gegraven. De *Betou* had echter zijne maatregelen zoodanig genomen, en werd door de bataillons van *Vendôme*, *Dampierre* en *Languedoc* zoo goed ondersteund, dat de belegeraar dit terrein niet dan met veel verlies, voet voor voet, had moeten veroveren.

Den 17den October werd *Petit* voor de vierde maal naar Mazeijk uitgezonden, om aan het Fransche hof een verslag van den inwendigen toestand der vesting te doen toekomen.

In den nacht van den 17den op den 18den October trachtte de belegeraar nogmaals de voor-gracht bij de Bosch-poort over te trekken, maar werd ook nu, ten gevolge der reeds vermelde voorzorg, afgeslagen.

De bedekte weg vóór elke attaque werd van dien oog-

blik af, ten gevolge der steeds verminderende strijdkrachten, slechts door een kapitein met 60 man bewaakt. Deze hadden bevel om in de hoorn-werken terug te trekken, zoodra zij met overmagt werden aangevallen.

Soldaten en officieren waren door deze gedurige gevechten, door gemis aan rust en door het slechte voedsel, zoo afgemat, dat *Chamilly* al zijnen invloed moest doen gelden, om onder hen den moed eenigzins opgewekt te houden. Gedurig was hij met hen, en deelde van zijne tafel de beste spijsen aan de naastbij hem zijnde troepen uit. In alle zaken koos hij de zachtste zijde. Dit bleek ook weder in het navolgende door hem behandelde voorval.

Een jong officier, een dubbel talrijker vijand op hem ziende naderen, week eenige schreden achterwaarts, en werd daarvoor door de officieren, welke dit gezien hadden, van lachhartigheid bij den gouverneur aangeklaagd.

Chamilly antwoordde onmiddellijk, dat zij zich hadden te schamen, om zoo iets van een' hunner kameraden te veronderstellen, en dat zij veeleer dien officier, voor de deswege reeds aangedane beleediging, verschooning moesten vragen, aangezien hij (gouverneur) hem gehoden had, om bij een gelijk sterken of overmagnigen aanval zijn' weinig beduidenden post te verlaten. Des nachts liet *Chamilly* dien jeugdigen officier tot zich komen, verklaarde hem, op deze wijze zijne eer, ja zijn leven gered te hebben, en dat hij dit dus voortaan door een mannelijker gedrag had te vergoeden. Deze officier viel aan de voeten des edelen bevelhebbers, en geen was er naderhand die zich meer met roem bedekte, wordende hij bij elk gevecht door de anderen bewonderd, die hem gedurig met smart over hunne ongegronde meening verschooning vroegen en zijne vriendschap hoogschatteden.

De belegeraar kreeg den 18den October op de boord der voor-gracht bij de boven-attaque 2 batterijen, te zamen 15 stukken voerende, gereed, waarmede het hoornwerk en de stad hevig beschoten werden.

De belegerden werden meer en meer door gebrek aan voedsel gekweld; in de stad was de nood niet minder gestegen. Men verkocht, in het midden dezer maand, een hoen voor 2 ducats, een pot Fransche wijn voor 1 ducaton, een pond boter voor 8 schellingen en 1 ei voor 8 stuivers.

De belegeraar was dermate van zijne aanvallen op den bedekten weg afgeschrikt, dat hij zich den 18den October alleen bepaalde, om met de sappe uit het logement bij Z voort te gaan. *Chamilly* deed regt daar tegenover met eenige rameaux, uit den bedekten gaande, eenige fougassen aanbrengen en liet de bezetting des bedekten wegs op dit punt versterken. De belegeraar naderde dezen dag de palissaden tot op 8 toisen. Eene nieuwe batterij van

12 stukken, aan de overzijde der Maas opgeworpen, opende haar vuur op het halve bastion C, waardoor alleen de terug getrokken flank haar vuur kon blijven volhouden. Eene andere batterij van 9 stukken vernielde grootelijks het hoorn-werk ter linkerzijde, gemerkt V. De verdedigers hadden hetzelfde ondermijnd en met eene 2de rij palissaden voorzien. De belegeraar, uit zijn logement bij T voortgaande, trachtte de mijnen te ontdekken, waarvoor zij zoo bevreesd schenen, dat zij slechts voet voor voet, tastende, voort gingen.

De attaque bij de Bosch-poort het minst bij de bezetting gevreesd wordende, liet *Chamilly* dit gedeelte door de meest zwakke soldaten, door ligt gewonden of reeds herstelden bezetten, ten einde voor de beide hoofd-attaques zijne beste troepen te besparen. Al wat in de stad nog slechts eenigzins de wapenen konde voeren werd bij deze attaque gebruikt; zelfs de kinderen van militairen en gepreste burgers, waarvan vele geene 12 jaren bereikt hadden, hielpen dit gedeelte verdedigen en werden 2 kleine 2ponder stukken door hen op de courtine F—G bediend; en een derzelve zwaar gewond wordende, bragten de anderen hem stadwaarts en keerden onmiddellijk, als oude soldaten, naar hunnen post terug. Denzelfden dag werd de kapitein *de la Motte* gewond.

Den 20sten October hield den belegerde alleen de eerste wapen-plaats bij L bezet. Des morgens ten 3 ure werd dezelve door den belegeraar veroverd, die er zich door middel van mede gebragte aard-zakken, schans-korven en fascinen in vastzette, trekkende een crochet naar de rechterzijde. Dertig grenadiers, door *Saint-Just* zelve aangevoerd, hernamen dezelve na een hevig gevecht; doch ook weldra werd dezelve nogmaals door den aanvaller veroverd. Een soldaat uit het regiment van Normandije, de enge en nabijzijnde plaats ziende, waar de aanvallers zich bedekt ingroeven en trachteden uit te breiden, hood zich aan om eene groote bom, die hij op zijn hoofd kwam aandragen, er in te gaan werpen. *Saint-Just* stond het hem toe, en zoodra was niet de buis ontstoken, of hij liep uit al zijne magt regt naar het logement en wierp er de bom in; de aanvaller wachtte de uitwerking niet af, maar week naar de tweede wapen-plaats, waarop *Saint-Just* dezelve voor de tweede maal hernam. Hierdoor kon de verdediger de 2 stukken, welke op het glacis stonden, achter deze wapen-plaats terugtrekken. Deze beide stukken hadden, daaromtrent, gedurende het geheele beleg met kardoezen zoo voordeelig op den belegeraar gewerkt, dat hij zelf getuigde er wel 200 man door buiten gevecht te hebben gekregen.

Dien dag kwamen 6 ondernemende mannen van de zijde des belegeraars, zich aan de beneden-attaque eensklaps tusschen de 2 rijen palissaden des bedekten wegs werpen,

die er ook alle sneuvelden. De gouverneur had eens vooral de bevelen gegeven, dat men geen kwartier moest geven aan degenen die tot daartoe doordrongen.

Naderhand vernam men, dat het alle officieren waren, die zich vrijwillig bij den Prins *van Oranje* waren komen aanbieden om den bedekten weg te verkennen, aangezien men in het Staten-leger nog niet regt wist, wat eigenlijk deze dubbele rij palissaden beteekende. Te vergeefs zoekt men in de Nederlandsche geschiedenis of in de reeds genoemde dagverhalen naar eenige vermelding der moedige, doch vruchteloze zelf-opoffering dezer braven; alleen het Fransche geschied-verhaal maakt gewag van de onverschrokkenheid, waarmede zij dit buiten de ingraving der belegeraars uitvoerden.

Onder de beide facen der wapen-plaats bij de boven-attaque waren nog 2 mijnen; zijnde de put of monding der gangen bij R, waarvan de belegeraar na veel arbeids, den 21sten October, er een ontdekte en er den brand in stak. De soldaten scholden en bespotteden ook nog elkander; die der bezetting riepen, dat er behalve deze mijn nog genoeg aanwezig waren, om hen tot den winter tegen te houden. Dezerzijds had den belegeraar zijne logementen tot op eene piek's lengte van den kruin des bedekten wegs gevorderd, gelijk mede aan de beneden-attaque, waar hij dag en nacht zich er als bij uitsluiting op toelagde om de mijnen te eventeren. De aanval op den bedekten weg werd er slechts schoorvoetend ondernomen, zoodat de kapitein *le Boux*, welke hier de wapen-plaats, tijdens eenen aanval, met 80 man bezette, niet eens gedwongen kon worden, om een duim gronds af te staan.

Wederzijds werden aan de beide hoofd-attaques eene menigte hand-granaten geworpen. Die des belegeraars bersten meest alle tusschen de 2de rij palissaden en de borstweer. Om het verwonden der troepen, achter deze 2de rij staande, te beletten, en tevens om voor trappen (gradins) eens tweeden bankets te dienen, had *Chamilly* fascinen en aard-zakken tegen den voet der 2de rij doen aanbrengen; waar achter de manschappen zich plat op den grond wierpen, wanneer eene granaat digt bij hen neêrviel.

Den 22sten October was het geschut-vuur wederzijds allerhevigst. Overigens gebeurde er niets in den nacht, zoo zeer schenen de aanvallers door de bloedige verliezen ter neêrgeslagen. Ook de schrik voor de mijnen en allerlei nieuwigheden, dagelijks door *Chamilly* uitgedacht, werkten hier niet weinig toe bij. Het scheen alsof de belegeraar geene mogelijkheid meer zag, om in of over den bodem voorwaarts te dringen. Het verlies aan officieren in het belegerings-korps was aanzienlijk; reeds waren er, sedert de aankomst des Prinsen *van Oranje* in het leger, 11 ingenieurs gedood, zoodat er slechts 1 of 2 overble-

ven, die zelfs nog gewond waren (1). Uit de Hollandsche berigten blijkt, dat de Prins zich ook bediende van den Franschen ingenieur die uit de vesting was overgelopen.

Den 22sten October was de belegeraar aan de Brug-poort tot aan den dam, die het water in de gracht hield, genaderd.

Den 23sten October was het logement bij het uiteinde des beers aan de boven-attaque aanmerkelijk verwijd. De kolonel *Golstein* deed het Brandenburgsche regiment van *Spaen* te dezer plaatse, den geheelen nacht, eene groote menigte fascinen aanbrengen, met het oogmerk om de gracht voor het halve bastion V, ter linkerzijde van het hoorn-werk, te dempen. Derzelve facen waren reeds geheel door het kanon in bressen gelegd. Na de demping der gracht zouden zij den storm wagen. *Chamilly* kwam op de plaats, en bespeurende dat deze groote massa fascinen, langs de boord der voor-gracht, slechts door een klein logement was gedekt en dat de toeschietende hulp ontbloot zoude moeten naderen, deed 10 man met een' sergeant door de branche des bedekten wegs, welken de belegerde reeds verlaten had, ter linkerzijde uitrukken. Middeleerwijl schoof een onverschrokken soldaat van *Dampierre* eene kruid-worst onder de fascinen, welke hij aanstak alvorens zich te verwijderen. Terwijl de sergeant met zijne 10 man den belegeraar in een oogenblik tijds uit het logement dreef, maakte men een levendig vuur uit het halve bastion ter linkerzijde van het hoorn-werk, om hem te belletten het reeds gevatte vuur te blusschen. Dit gelukte zoo wel, dat het grootste gedeelte der fascinen verbrandde, *De Betou* had reeds den vorigen dag eene menigte fascinen naar binnen doen brengen, waarmede de embrasuren verbeterd werden.

De bezetting had nu meer dan 500 paarden gegeten; in de laatste dagen was men zelfs verplicht geweest meer vleesch dan vroeger uit te deelen, zoowel tot onderhouding der lichaamskrachten, als om moedeloosheid onder de bezetting te weren. De belegeraar scheen zeer rustig, deed slechts alle werken versterken en vooral vlijtig de mijnen opsporen, waarvan er nog slechts één aan elke attaque meer aanwezig was. De bedekte weg bleef onaangeroerd. De belegerings-artillerie werd thans beter dan ooit bediend, zoo dat het wel te zien was, dat dezelve in die oogenblikken onder de opperste leiding van een voornaam officier van dat wapen stond. Met de artillerie van de bele-

gerden was dit minder het geval, daar deze hunne beste kanonniërs en handlangers hadden verloren. De stukken op de hoofd-attaques gerigt, werden echter tot op den laatsten oogenblik goed bediend. Men vuurde echter thans zoo hevig niet meer, dewijl de groote voorraad van bruikbaar buskruid tot op 80,000 pond geslonken was. Aan musketten kwam ook gebrek, daar er, ten gevolge van het aanhoudend vuren, eene menigte gesprongen waren.

Den 24sten October kwamen de graaf van *Waldek*, de Rijngraaf en de Prins van Lotharingen in het leger. Des avonds ongeveer ten 9 uren kwam *Petit* van Mazeijk binnen de vesting terug, hebbende, uit de rivier stappende, behalve eenige brieven van het Fransche hof, twaalf houtsnippen voor den gouverneur om den hals hangen. De brief van *Lodewijk de XIV*, gedagteekend uit *Versailles* den 12den October 1674, hield het bevel, om, onder billijke en daarin vervatte voorwaarden, met den Prins van *Oranje*, indien deze zelf in het leger was, te capituleren.

Chamilly was zeer verwonderd over de spoedige terugkomst van *Petit*, aan wien goede belofte in het Fransche hoofd-kwartier schenen gedaan te zijn, wanneer hij spoedig *Grave* konde bereiken. Na den brief ontcijferd te hebben, ging hij in persoon naar de beide attaques, liet den bedekten weg uit de hoorn-werken goed voorzien, reed den ganschen nacht bij de zijnen heen en weder en moedigde hen aan, dat zij vooral dezen nacht zich zeer ferm moesten houden; dat hij voor niets in de wereld wilde zien, dat de belegeraar dezen nacht den bedekten weg veroverde. Hij sprak met niemand dan met den intendant over de ontvangene bevelen. Overal waar hij voor de bezetting verscheen, zag men hem als geheel in gedachten verzonken. De genomene voorzorg was echter noodeloos, wijl de belegeraar dezen nacht geene de geringste pogingen tot verovering des bedekten wegs aanwendde. Bij het aanbrenken des dags herlas hij de ontvangene bevelen, en, den brief nogmaals naauwkeurig beziende, geraakte hij in twijfeling of *Petit* welligt niet door den belegeraar omgekocht ware. Dit bracht hem op het denkbeeld, dat de brieven konden nagemaakt zijn. De intendant *Des Madrys* trok echter de echtheid der brieven geenszins in twijfel, daar 't cijfer, de hand en de stijl volkomen met de vroeger ontvangene brieven overeen kwamen. Daarop deelde *Chamilly* deze slechte tijding — zoo als hij ze noemde — aan den luitenant des konings, *de Betou*, mede.

Den 25sten October ontdekten de belegeraars eene mijn aan de boven-attaque, en lieten dezelve springen. Eenige granaten, die bij de Brug-poort gereed lagen, geraakten daardoor in brand en sprongen, waarbij 20 Fransche soldaten het leven verloren.

(1) « Il nous paraît, » zegt het Fransche relaas, « que ces gens étoient fort ignorans pour se loger; mais on ne peut pas leur reprocher d'avoir jamais manqué de valeur, en ayant toujours témoigné beaucoup quand ils étoient obligés de faire ferme pour soutenir quelque chose, se mettre à découvert et ne ménager rien: ce qui leur a causé de très-grandes pertes. »

Niettegenstaande dit alles en den benarden toestand der belegerden, kon *Chamilly* het niet van zich verkrijgen, om de chamade te doen slaan. Met zich-zelf nog altijd oneens zijnde, op welke wijze hij gevolg zoude geven aan de ontvangene bevelen, deed eene toevallige gebeurtenis hem tot een besluit komen. Tegen negen uren des morgens verscheen er namelijk onverwacht een tambour der belegeraars voor de vesting, met het voorstel eener wapenschorsing, om de 6 lijken der op den 20sten tusschen de palissaden gesneuvelde officiers (een dezer officieren scheen een bloedverwant te zijn van den Prins van Brandenburg) terug te halen. Dit was voor *Chamilly* eene heerlijke gelegenheid, om, zonder nog van de ontvangene bevelen te gewagen, eene poging te doen tot het verlenen dezer wapenschorsing en tot het aanknoopen van onderhandelingen. Zeer bereidwillig stond hij het verzoek der belegeraars toe, en kwam zelf op het vernielde bastion, met voor-nemen, om met de officieren van het Staten-leger in een mondgesprek te komen. *Golstein* vertoonde zich daarop aan het hoofd zijner attaque, en na elkander beleefdelyk gegroet te hebben, vroeg *Chamilly* (quasi), of het waar was, dat de Prins van Oranje zich bij het leger voor Grave bevond, zooals hij meende gehoord te hebben. De kolonel *Golstein* deze tijding bevestigende, verzocht *Chamilly* de wapenschorsing te verlengen, ten einde in de gelegenheid te zijn, om door een' zijner officieren Zijne Doorluchtige Hoogheid, voor wien hij eenen onbegrensden eerbied gevoelde, te doen begroeten. Hij vermeende, dat Z. D. H., bij wien hij vroeger te 's Hage was toegelaten, hem voorzeker deze eer niet zoude weigeren. Het voorstel van *Chamilly* aangenomen zijnde, zond deze den kapitein *de la Motte* naar Z. D. H., om Hoogstdenzelve met zijne aankomst in het leger te complimenteren. *De la Motte* werd tevens in kennis gebracht met de laatstelyk ontvangene brieven van het Fransche hof, doch kreeg last om geenzins daarvan te gewagen, maar sprekenderwijze iets van onderhandelingen te reppen. *De la Motte* werd door den Prins van Oranje allerminzaamst ontvangen, waarop de eerstgemelde zich liet ontvallen, dat, indien de Prins zich geneigd gevoelde, om eervolle voorwaarden voor de overgave der vesting toe te staan, hij er gaarne den gouverneur over zoude onderhouden; verder voorgevende, dat de gouverneur onwetende was geweest, dat de Prins zich voor Grave bevond, en dat welligt de onbegrensde hoogachting die hij voor Z. D. H. gevoelde, aanleiding zoude geven om zich inschikkelijker te toonen. De wapenstilstand werd daarop verlengd en door de uitwisseling van gijzelaars gewaarborgd.

Chamilly hield zich nu overtuigd dat hij eene billijke en eervolle kapitulatie konde bedingen, te meer, daar het rijzen der Maas, hetwelk gewoonlijk in dit jaargetijde plaats

had, de loopgraven voor de vesting weldra zouden onder water zetten. Dit alles gaf dan ook aanleiding, om de eens begonnen onderhandelingen spoedig te doen afloopen, en aan de brave bezetting eene veel voordeelerig verdrag van overgave te bezorgen, dan dat hetwelk *Lodewijk XIV* aan *Chamilly* had voorgeschreven.

Den 27sten October werd dan ook het navolgend verdrag door de beide partijen onderteeekend:

Capitulation, proposée à son altesse sérénissime monseigneur le Prince d'Orange, par M. le marquis de Chamilly, gouverneur de Grave.

I.

Que la garnison sortira, tant cavalerie qu'infanterie, avec armes, chevaux et bagages, tambours battans, enseignes déployées, balle en bouche, et meches allumées par les deux bouts.

II.

Que l'on prendra vingt-quatre pièces de canon aux armes de France, au choix du marquis de *Chamilly*, pour le calibre, qui sont dans la place; que les bateaux nécessaires pour les porter à Charle-roi, avec les commissaires qui se trouveront à leur conduite, seront fournis.

III.

Qu'il sera donné à la garnison de Grave escorte suffisante des troupes Hollandaises, pour être conduite en toute sûreté à Charle-roi par le plus court et droit chemin. M. le Prince d'Orange se chargera d'obtenir pour cela les passeports nécessaires des généraux de l'armée Impériale, d'Espagne et de ses Alliés, et pour les jours de marche par terre, tant des troupes que du canon et équipages, seront remis à l'option de M. le marquis de *Chamilly*, qui les réglerà ainsi qu'il jugera à propos.

IV.

Qu'on donnera les charrettes et charriots nécessaires pour le transport du bagage, des malades et blessés, et qu'on donnera des bateaux pour les blessés ou malades qui ne pourront être transportés par terre, et qu'ils seront rendus en même tems que le canon à Charle-roi.

V.

Que les malades et blessés, tant officiers que soldats qui ne pourront être transportés ni par terre, ni par eau, pourront demeurer dans la ville, où ils seront traités et médicamentés jusqu'à leur entière guérison aux dépens des états-généraux; après laquelle leur sera donné des passeports pour se retirer où bon leur semblera, ou bien

Son altesse accorde cet article.

Son altesse accorde vingt-quatre pièces de canon aux armes de France au choix de M. le marquis de *Chamilly*, pour le calibre; laquelle quantité sera rendue à Charle-roi par bateaux, entre les mains de celui qui y commandera, dans la fin du mois de Novembre de cette présente année; comme aussi les commissaires qui se trouveront avec la dite artillerie.

Accordé; et on donnera toutes les sûretés nécessaires tant de la part des Impériaux que des Espagnols.

Accordé.

Les malades et blessés qui ne peuvent être transportés présentement, peuvent rester dans la ville et y seront défrayés.

qu'il leur sera fourni des bateaux pour être conduit à Charleroi; pour le passage et sûreté desquels on donnera des passeports des généraux de l'Empereur et d'Espagne: tout ceci à l'adoption de M. le marquis de Chamilly.

VI. Que les soldats et cavaliers qui pourront avoir pris parti, ou s'être rendus d'un côté et d'autre, de quelque nation qu'ils soient, demeureront sans qu'on les puisse réputer.

VII.

Que les Bourgeois et habitans Français ou autres qui voudront se retirer, de quelque qualité et condition qu'ils soient, le pourront faire sans aucun empêchement, et pour cet effet deux mois leur seront accordés, pour pouvoir pendant le dit temps vendre, porter ou aliéner tous et chacun leurs biens, meubles et immeubles, et en user autrement, comme ils le jugeront à propos.

VIII.

Que les chevaux et autres choses qui auront été pris en guerre avant ou pendant le siège, ne pourront être repris sous quelque prétexte que ce puisse être.

IX.

Le marquis de Chamilly fera faire un bon, par lequel il ordonnera tant aux officiers qu'aux soldats, de payer en vingt-quatre heures ce qu'ils pourront devoir aux Bourgeois, pendant lequel temps lesdits Bourgeois pourront se venir plaindre à lui, en cas que les dits officiers ou soldats fissent difficulté de les satisfaire: mais après quoi on ne pourra plus arrêter aucun officier ni soldat de la garnison, pour dette ni autrement.

X.

Que tous les prisonniers de guerre généralement de part et d'autre, de quelque nation et condition qu'ils soient, faits depuis ou avant le siège, seront rendus respectivement de part et d'autre sans aucune rançon.

XI.

Qu'on fournira des vivres et du pain à l'infanterie et cavallerie de la garnison de Grave, pendant la route jusqu'à Charleroi, aux dépens des états-généraux, et que M. le Prince d'Orange donnera de ses munitionnaires qui iront devant avec passeport de M. de Chamilly pour faire du pain sur la route.

Accordé.

Cet article ne pouvant toucher M. le marquis de Chamilly, que pour les Bourgeois Français qui sont venus résider à Grave depuis qu'elle a été à la France, on accorde à ceux-là deux mois pour se retirer avec leurs effets.

Accordé.

Accordé.

Accordé.

Accordé.

XII.

Le marquis de Chamilly demande généralement tous les pontons d'airain qui seront remontés en même temps que l'artillerie à Charleroi.

XIII.

Que si avant la sortie des troupes du roi de la place, les otages de la province de Gueldre qui y sont détenus, ne satisfont pas au traité qu'ils ont conclu avec M. Robert, ils seront conduits à Charleroi; ayant consenti volontairement de rester en otage jusqu'au parfait paiement des sommes portées par leur dit traité.

XIV.

Que les deux commis des vivres, qui sont arrêtés à Nimègue ou ailleurs, seront mis en liberté et qu'on leur donnera escorte pour venir joindre en toute sûreté la garnison de Grave avant qu'elle sorte, avec l'argent qu'ils doivent avoir entre les mains, provenant de la vente des bleds du Roi, qui étaient restés à Nimègue et à Arnhem, quand les troupes de sa Majesté abandonnèrent ces deux places.

XV.

Qu'on donnera amnistie générale à tous les habitans de la ville de Grave, de quelque condition qu'ils puissent être, qui pourroit avoir été soupçonnés d'avoir parlé, au écrit contre la religion ou l'état, pendant que la place a été sous l'obéissance du Roi.

XVI.

Que le capitaine du pont avec ses bateliers suivra les troupes du Roi, ou se retirera où bon lui semblera.

XVII.

M. le Prince d'Orange ordonnera le jour du départ de la garnison.

XVIII.

Cette capitulation signée, M. le Prince d'Orange pourra faire occuper telle des portes de la ville qu'il voudra.

Accordé.

Son altesse ne peut consentir que l'on emmène les otages; et quant à ce traité avec le pays de Gueldre, son altesse ne s'en mêle point.

Les deux commis sont en liberté, et au cas qu'ils ne le soient pas, ou les y fera mettre; pour ce qui regarde l'argent, c'est une affaire qui ne regarde pas son altesse.

Accordé.

Accordé.

La garnison sortira le 28 du courant de grand matin.

Son altesse enverra occuper la porte des fours.

Fait au quartier de son altesse devant la ville de Grave, le 27 d'Octobre 1674, à dix heures du matin.

(signés) G. Prince d'ORANGE.

CHAMILLY.

Niet dan na veel heen en wedergaans kwam deze capitulatie tot stand, want de Prins van Oranje wilde aanvankelijk niet toestaan, dat een zoo groot aantal vuurmonden werden afgestaan, en zond de la Motte met minder voordeelige voorwaarden terug. Daarop deed Chamilly de bezetting verzamelen en herinnerde haar, dat in

zijn voorstel niets onbillijks was, wanneer men hunne voorbeeldeloze dapperheid en volharding in aanmerking wilde nemen, en dat hij, bijaldien de Prins van Oranje dit artikel niet glad wilde toestaan, van voornemen was geene kapitulatie aan te nemen, maar liever het uiterste af te wachten. De geheele bezetting, de onbeperkte achting en genegenheid voor hunnen edelen en dapperen bevelhebber gevoelende en zich daarop verstantende, gaf als uit eenen mond te kennen, liever geheel te vergaan, dan niet op de meest roemrijkste wijze in Frankrijk terug te keeren. Chamilly zond dus den 26sten October des avonds den kapitein *de la Motte* terug met het antwoord, dat eene weigering de onderhandelingen geheel afbrak, en had intusschen alle posten op het zorgvuldigst en met fiere houding doen bezetten. Zijne onwrikbaarheid had ten gevolge, dat de legermeester de *Saint-Louis* den 27sten October, in den voormiddag, met de wederzijds onderteekende kapitulatie terug kwam. Het was ook tijd geworden, zegt het Hollandsche dagverhaal, daar de belegerden, billijkerwijze, geen storm meer konden doorstaan.

Er bleef eene aanzienlijke som gelds aan de stedelingen te betalen, voor allerlei leveranciën, verrigt werk en verdere benodigdheden. De bezetting, steeds geregeld de soldij ontvangen en in de laatste helft veel geld te goed gemaakt hebbende, uithoofde er bijna niets meer voor geld te krijgen was, zoo boden alle officieren en manschappen den intendant *des Madrys* datgene aan wat zij konden missen, bedragende 50 à 60,000 franken, hetwelk Chamilly en gezegde intendant hun beloofden, in Frankrijk gekomen, dadelijk te zullen restitueren.

Eenige in de stad toegelaten soldaten der bezetting, welke nog altijd in de hoorn-werken en in den bedekten weg gelegd was, kwamen den gouverneur verzoeken, dat hij zich na de overgave niet van hen mogt afscheiden, waarop hij antwoordde: dat zij hem nog niet geheel kenden om dit te veronderstellen, maar dat zij zich konden verzekeren, dat hij steeds in hun midden bij zijne dappere mannen zoude zijn en zijn lot nimmer van het hunne scheiden.

In de vesting waren 28 stukken met de wapens van Frankrijk, maar slechts 24 daarvan werden door Chamilly bedongen; aangezien de 4 andere in eenen onbruikbaren staat waren geschoten.

De Prins van Oranje had dadelijk na het teekenen der kapitulatie, per post naar Brussel aan de *Monterey* geschreven, om voor al wat voor een vrijen doormarsch, vervoer van gewonden, enz., noodzakelijk was, op het stiptste te zorgen.

De Prins van Oranje wist dat Chamilly twee kleine metalen stukken, ieder van 4 pond, van de stad Zwolle

ten geschenke had bekommen, tijdens hij aldaar gouverneur geweest was, en hoezeer Chamilly daarvan niets had doen blijken, deed de Prins van Oranje hem weten, dat hij, behalve de 24 bedongen stukken, hem nog deze 2 aanbod, als een bewijs van zijne achting. Chamilly, zeer gevoelig daarover, beantwoordde deze minzame beleefdheid des Prins van Oranje zooals het hem betaamde.

Het gedrag van weerszijden geteekend zijnde, trokken denzelfden dag de regimenten van den prins van Koerland, van de heeren *Du Tel*, van *Boetselaer van Leeuwen*, van *Wijnbergen* en van *van der Duijn*, heer van 's Gravemoer, in de stad, de Brug-poort en daaraan sluitende werken bezettende.

Den 28sten October maakte men allerlei toebereidselen tot den uittogt. Des morgens om 8 uren ving dezelve aan: Eerst reed een standaard ruiters, gevolgd van ongeveer 200 wagens, geladen met paardentuig, zieken, gekwetsten, koperen pontons, enz.; daarna de infanterie, hebbende aan het hoofd 4 metalen stukken van 16 pond, elk door 6 paarden getrokken, (van de 20 stukken die per vaartuig moesten verzonden worden, waren er 14 van 16 pond en 6 van 24 pond); vervolgens het overige der ruitery, en eindelijk kwam de gouverneur *de Chamilly*, op een bruin paard gezeten, met den intendant *Des Madrys* neven hem, mitsgaders eenige bevelhebbers en ridders. De Prins van Oranje had zijn geheel leger in slagorde doen stellen. Ter plaatse gekomen, waar Zijne Hoogheid met den grave van *Waldek*, de rijngraaf, *Rabenhaupt* en andere veldheeren stonden, vervoegde hij zich bij den Prins, aan wien hij de bij hem zijnde staf-officieren presenteerde, en zeide de bevelen van zijn hof ontvangen te hebben, om de vesting aan Zijne Hoogheid over te geven, zich verheugende dit aan den Prins te doen, voor wien hij steeds den meesten eerbied en onbepaalde hoogachting gevoeld had; na eenigen tijd met Z. H. te hebben gesproken, nam hij met beleefde hoffelijkheid van dezen en den omringenden staf zijn afscheid. De Prins omhelsde hem, wenschte hem op het hartelijkst een minzaam vaarwel en ook zijne dappere bezetting.

Ook met den rijngraaf, welke een oud akademie-vriend van Chamilly was, sprekende, herhaalde hij, dat hij een bevel des konings tot de overgave van Grave ontvangen had, en dat men zonder dit Grave welligt niet zoude hebben genomen. De rijngraaf zeide aan Chamilly in het bijzonder, dat het Staten-leger wel 15 à 16,000 man zoo aan dooden, gekwetsten, ligt verminkten en overloopers telde, en dat de troepen zoo ontmoedigd waren, dat men, om verder iets van belang tegen Grave te hebben kunnen ondernemen, nieuwe troepen had moeten ontbieden, zoo als ook het voornemen van Z. H. was geweest.

Chamilly deed de zijnen voor den Prins *van Oranje* heen trekkende, met de vaandels, musketten en spiesen groeten, ten bewijze van eerbied, hetwelk ook Z. H. de zijnen deed verrigten.

De bezetting uittrekkende, bestond nog uit ongeveer 1500 man, waarvan eenigen in de armen en aan het hoofd gewond, evenwel mede uitgetrokken. De houding was fier en stout, niettegenstaande zij ontzaggelijk geleden hadden. Hun verlies bestond aan dooden: 28 kapiteins, 41 luitenants, 75 sergeanten en 1307 soldaten; ook waren 4 artillerie-officiëren en 93 kanonnières gedood; aan geblesseerden: 46 kapiteins, 4 artillerie-officiëren, 57 luitenants, 910 sergeanten en soldaten; te zamen 1548 dooden en 1017 geblesseerden.

Bij het uittrekken zag men iets der aandacht overwaardig: al wat nog van de ingezetenen in de stad gebleven was, gaf op het ondubbeltzinnigst bewijzen van achting en vriendschap voor de uittrekkende bezetting, voornamelijk voor den gouverneur, en niettegenstaande dat alle woningen vernield waren en alles ten onderste boven lag, deed geen der burgers daarover enig misnoegen of haat blijken, integendeel werd door hen met de meest mogelijke belangstelling en menschlievendheid voor de achtergeblevene zwaar gewonden gezorgd. Bij dezen uittocht waren maar twee kapucijnen. De bezetting kon zich na het uittrekken niet genoeg beroemen over de minzame en in alles voorkomende handelwijze des Prins *van Oranje*.

Nimmer ook kon een gouverneur meer over eene brave bezetting tevreden zijn, ook was hij gedurende zijn geheele leven er trots op deze brave menschen te hebben mogen aanvoeren. Men vernam ook weldra, met welken lof hij van dezelve aan den koning verslag deed. Behalve van de reeds vermelde officieren sprak hij ook van al de andere met geestdrift aan den koning, waarbij ook aan den majoor *de Landresse* met nadruk herinnerd werd. Allen verwierven de loffelijkste melding; de meesten werden bevorderd, met geschenken begiftigd en met die eerbewijzen die toen nog eenen duurzamen indruk verwekten; en het was voor ieder soldaat de schoonste aanbeveling, in het vervolg zijns loopbaans te kunnen zeggen: *Ik heb Grave mede verdedigd. De Chamilly* werd den 19den November 1674 door den koning tot *maréchal de ses camps et armées* verheven, en met het gouvernement van Audenaarden begiftigd. De toegenegenheid en achting, welke de bezetting voor hunnen dapperen aanvoerder gevoelde, deden zich te sterker gevoelen, toen deze den last ontving om aan het hof te verschijnen en zich te Guise van hen moest afscheiden. Er is, onzes wetens, in de geschiedenis geene eervoller kapitulatie, dan die welke de heldhaftige tegenstand dezer bezetting aan de achting van hunnen vijand afdwong. Maar ook deze vijand wist op eene edelmoe-

dige wijze de krijgs-deugd dezer dapperen te vereeren.

Men vindt na de ontruiming het navolgende:

2 Metalen stukken van 48 pond, 1 van 40, 4 van 23, 1 van 30, 89 van 24, 1 van 20, 13 van 8, 59 van 6, 4 van 5½, 11 van 5, 5 van 4, 18 van 3, 13 van 2½, 20 van 2, 12 van 1½, 6 van 1 en 1 van ¾ pond, te zamen 345. Behalve dit waren er 28 metalen stukken met het wapen van Frankrijk, waaruit er 24 bedongen waren. De kommiesen van den staat vonden in de magazijnen en elders de navolgende krijgs-voorraad: 75,000 pond buskruid, 50,000 pond buskruid in het Bossche bolwerk, doch wat vochtig, 460,000 pond lood aan kogels, 320,000 pond lont, 1000 pond salpeter, 70 tonnen spijkers, 8 petarden, 40,000 gevulde granaten, 40 tonnen granaten om van de wallen te rollen, 40 gevulde bommen van 200 pond, 40 dito van 100 pond, 25 dito van 50 pond, 50 rollende bommen, 25 vuur-flesschen, 150 vuur-hallen, 150 water-vuur-ballen, 100 vuur-korven, 25,000 kransen, 60 vuur-tonnen, 200 lange vuur-kogels. In het bolwerk Nevers, aan den Maaskant was een magazijn ingevallen, en daar gevonden: 200 rollende bommen, 10,000 ongevulde hand-granaten. Nog waren in de stad gevonden 25 tonnen met bijlen en hak-messen, 20,000 stuks hand-gereedschap van alle soorten en nog eene groote menigte op het magazijn, verder 6000 kogels van 24 pond, 4000 van 12 pond, lepels, wissers en aanzetters, van elk 200 stuks, 400 goede en kwade pikken, 2000 meest beschadigde musketten, eenig touwwerk in het magazijn, 400 zakken haver, 4 voeder hooi, 8000 ongevulde aard-zakken, 1000 paar slaap-lakens, 150 hemden, 100 paar schoenen, 30 rokken, 15 groote en kleine ketels, 50 tinnen taljoren, eenige tinnen schotels, 70 zakken zout, 8000 malder koom, 100 dekens, 700 paljassen, 8 matrassen, 60 peuluwen, eenig gemalen koom, 2 mortieren, nog eenig ijzer geschut en veel wapentuig.

Zijne Hoogheid gaf aanstonds aan den heer *Rabenhaupt* last, om met de Friesche en Groninger-regimenten weder naar derzelver gewesten te trekken, ten einde van deze moeilijke belegering, waar zij, van het begin tot het einde toe tegenwoordig geweest zijnde, de grootste schade geleden hadden, uit te rusten. Toen de geheele bezetting den 20sten October des middags was uitgetrokken, ging Zijne Hoogheid ten 1 ure de predikatie tot dankzegging, door zijnen hofprediker *D. de Roij* uitgesproken, aanhooren, en zulks onder grooten toeloop van volk, hetwelk, bij gebrek van banken op meelzakken, die in de kerk lagen, ging zitten. Zijne Hoogheid zat in een sleuweelen stoel. De tekst der heerlijke dank-prediking was uit het 1° boek Samuëls cap. 7 vers. 12: *Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen.* Hunne Hoog Mogenden schreven op het eerste berigt van het overgaan der stad, een' dank- en bededag uit. De Prins *van Oranje* bleef 2 dagen binnen Grave, om de vereischte orders te stellen op een plaats van zoo groot belang voor den staat. Hij liet de vervallen en weggeschoten werken herbouwen, de opgeworpene belegerings-werken slechten; de stad, zoo veel mogelijk was, opruimen.

Tot bevelhebber in die plaats liet hij den heer *Weede*, die ook voor de komst der Franschen in deze betrekking was geweest. De Prins trok zelf den 31sten October van daar naar het leger, vergezeld van den graaf *van Waldek*. Het leger van Zijne Hoogheid lag omtrent Venlo, de Keizerschen in en omtrent Luikerland, de Spaanschen om Mechelen.

J. G. W. MERKES,
1ste Kapitein-Ingenieur.

KORTE BOEKBESCHOUWING.

Onder de werken, welke ons ter beschouwing, beoordeeling, of ter aankondiging zijn toegezonden, behooren drie werkjes, welke in dit en in het einde van het afgelopen jaar, bij de heeren *van Cleef*, te Amsterdam en te 's Gravenhage, het licht hebben gezien. Tijd en plaats ontbreken ons, om breedvoerig over deze lettervruchten uit te weiden. Het eerste dezer werkjes is getiteld:

Bedenkingen tegen de verhandeling over de meetkundige bepalingen van den Hoogleraar J. F. L. Schröder, door Jacob de Gelder, Hoogleraar te Leiden. Met eene plaat. In 8° gr. 226 bladz.

Bij het doorbladeren van dit geschrift, kwam ons onwillekeurig *la bête noire du docteur professeur* voor den geest, en wanneer niet de titel, de bijzondere aanwijzing inhield, dat deze bedenkingen een geschrift van den Utrechtschen hoogleraar *Schröder* golden, dan zouden wij het er voor gehouden hebben, dat *Lacroix* of *Steenstra*, de welversmedene pen van den geleerden *de Gelder* in beweging had gebracht. De schrijver dezer *Bedenkingen*, vaart onder de overbekende leus *Amicus Plato, sed magis amica veritas*, en daarmede geeft hij de volle laag aan de meetkundige bepalingen van den geleerden *Schröder*. « Liefde tot de waarheid en het belang der wetenschappen, hebben ons deze taak, als een' onvermijdelijken pligt, voorgeschreven. » zegt de schrijver in zijne inleiding. Wij voor ons, die hier onmogelijk eene afscheiding kunnen houden, tusschen den auteur en zijn geschrift, geloven daarbij de bemerking te moeten voegen, dat de zoo ligt te krenken eigenliefde van den werkzaamen schrijver, eene groote rol in de beweegoorzaken tot het neerststellen dezer *Bedenkingen*, gespeeld heeft. Als oude leerlingen van den Leidschen hoogleraar, koesteren wij voor 's mans begaafdheden, en grondige geleerdheid, eenen bijzonderen eerbied; maar houden het er voor, dat zijn wetenschappelijke roem niet zoude verminderen, wanneer hij aan die van anderen een weinig meer onderscheiding toekende. Een minder blind geloof aan eigene onfeilbaarheid zou welligt het zegel van echte humaniteit op zijne voordragten en geschriften drukken; en deze taak mag nimmer, en vooral niet bij het hooge onderwijs gemist worden.

Door deze bemerkings hebben wij het doel en de strekking dezer *Bedenkingen* willen doen kennen. De schrijver verdedigt hier zijne vroegere gegevene bepalingen tegen die van den Utrechtschen hoogleraar *J. F. L. Schröder*, vervat in eene verhandeling, welke is uitgegeven door de eerste klasse van het Nederlandsche Koninklijke Instituut van wetenschappen, letteren en schoone kunsten. De vrees schijnt hier den schrijver bevangen te hebben, dat dit patroonnaatschap, bij geleerden en ongeleerden, kundigen en onkundigen als eene al te krachtige aanbeveling zoude werken. En daar nu hier en daar, tusschen de bepalingen van eerst- en laatstgenoemden, een wezenlijk verschil bestaat, zoo heeft de schrijver vermeend, te moeten optreden, om op zijne vroeger geuite denkbeelden en ontwikkeling van de algemeene hoofdgronden der Meetkunst, nogmaals den stempel van onfeilbaarheid te drukken.

Wij kunnen ons hier in geene critische beschouwing van dit geschrift verdiepen, en hoezeer wij de waarheid moeten buldigen met de bekentenis, dat wij verre zijn van in alles met den hoogleraar *de Gelder* instemmen, hebben wij evenwel deze zijne *Bedenkingen* met genoegen gelezen. In het belang der wetenschappen kunnen en moeten wij de lezing aanbevelen, vooral aan diegenen, die de wiskunst als wetenschap, en niet als trap om tot dezen of genen graad te stijgen, beoefenen. Zij houden de aandacht bezig, helderen vele punten voor den eerstbeginnenden op, en zullen hem ongetwijfeld, den gang over de zoogenaamde *Exelsbrug* helpen verlichten. Het wel bekende spreekwoord: « *le choc der opinions* enz., kan hierop met volle recht worden toegepast, terwijl eene, somtijds wat al te felle, doch doorgaans geestige *critiek*, het anders drooge onderwerp, tot eene aangename lectuur heeft gevormd. Niemand zal het zich beklagen, wanneer hij, in een uur aan ernstige studien toegewijd, zich met de *Bedenkingen* van den hoogleraar *de Gelder* wil bezig houden.

2°. *Beginnelsen der Goniometrie en Trigonometrie, vrij gevolgd naar het Fransch van den Heer S. F. Lacroix door J. R. Schmidt. Derde druk. Met eene plaat. In 8° gr. 88 bladz.*

Zonder eenige vijandige bedoeling laten wij hier de aankondiging eener nieuwe uitgave, van het werk eens mans volgen, die

nog minder dan de hoogleraar *Schröder* in de wetenschappelijke affectien van den hoogleraar *de Gelder* heeft gedeeld. De noodzakelijkheid eener derde uitgave zegt genoeg, dat dit werk nog altijd veel gezocht is, en bespaart ons eene gemotiveerde aanbeveling.

3°. *Redevoering over de sterrekunde, het waardigste voorwerp eener algemeene beoefening. Met aantekeningen door F. Kaiser, Math. Mag. Phil. Nat. Doctor, Observator Astron. aan de Hoogeschool te Leiden. In 8° gr. 76 bladz.*

De schrijver dezer verhandeling heeft zich zeer gunstig bij het publiek doen kennen door zijne vroegere *Verhandeling over de Komeet van Halley*. De hier aangekondigde *Redevoering*, is allezins geschikt om zich in de gunst van dat publiek staande te houden. Grondige kennis en een overheerlijke schrijfstijl bevelen deze zijne nieuwe lettervrucht ter lezing aan.

In weelde van papier en typographische uitvoering kunnen deze drie werkjes wedijveren, met al het fraaije, dat, in de loopende tijden, onze Nederlandsche persen verlaat.

Wijders heeft bij onze uitgevers het licht gezien:

ONDERRICHT VOOR DE ONDER-OFFICIEREN EN MANSCHAPPEN DER KAVALLERIE. *Derde druk. In klein 8° gr. 117 bladz. Prijs 0,90.*

Met eene *inleiding* bevat deze gids voor Onderofficieren en Korporaals, acht hoofddeelen, waarvan het 1ste handelt over: De algemeene pligten van den Ruiter. Algemeene pligten van den Korporaal en Onder-Officier. Pligten van den Onder-Officier, als bevelvoerder over eenig detachement. Voorhoede, Zij-patrouilles en Flankeurs. De Achterhoede. 2de. Hoofd- en Veldwachten en gedetacheerde posten. Bijzonderheden. Over de Rapporten. 3de. Over de Vedetten en Schildwachten. 4de. De Verkenningstroep. 5de. De Patrouilles. 6de. Over de Tirailleurs. 7de. Over het doen van Verkenningen. 8ste. Het geleiden van en de aanval op een Konvooi. Benaming der deelen van de onderscheidene stukken van de Karabijn en het Pistool. Visitatie der Wapens. Handgrepen te Paard. Executie met de Sabel bij de Ligte Kavallerie in gebruik.

Dit eenvoudig, en naar deszelfs bestemming bijzonder doelmatig ingerigt werkje, hebben wij met veel genoegen gelezen, en kunnen hetzelve aan de chefs der kavallerie-regimenten, ter behartiging aanbevelen. Wanneer wij wel onderrigt zijn, dan wordt dit onderrigt, 't welk door een zeer verdienstelijk Kavallerie-officier is te zamengesteld, bij het regiment lichte dragonders n° 4 met veel vrucht gevolgd. Ook voor de Onderofficieren en korporaals der rijdende artillerie, zou hetzelve bij de theoriën, te gebruiken zijn.

De uitgave van het *gedenkstuk der belegering van de Citadel van Antwerpen*, door den kapitein volontair *von Rhaden* ontworpen en geteekend, is — naar mij vernemen — een paar maanden vertraagd. De moeilijkheden, die de ontwerper ontmoet in de correctiën van den Nederduitschen tekst, zijn de eenige oorzaken dier vertraging. De wezenlijke dichtertelijke ordonnantie en uiterst fraaije teekening wordt onder de oogen van den heer *von Rhaden*, met zorg, te Londen, gegraveerd en zal nu, naar alle waarschijnlijkheid, binnen twee maanden, het licht zien. Zoodra hetzelve in den boek- en kunsthandel verschijnt, zullen wij van dit kunst-tafereel eene nadere beschrijving geven.

De heer *J. H. Backer*, te Dordrecht, heeft in het licht gegeven, eene *Gallerij van Helden*, waarin voorkomen *L. K. H. de Prins van Oranje*, *L. D. H. de Hertog van Saxe-Weimar*, *Kosciuszko*, *Kleber*, *Prins Poniatowski* en *Napoleon*. De paarden en verdere stoffering naar teekeningen van *Vernet*, zijn smaakvol gegroupeerd en fraaij gelitografeerd. De beide eerste portretten, zijn minder gelukkig uitgevallen. De geringe prijs dezer zes steendrukken, in folio formaat, maken dezelve tot eene goedkoopere versiering van de dikwerf niet zeer fraaije kantonnements-officiers-kwartieren.

B I J L A G E XII,

Behoorende bij den Militairen Spectator, 4de Deel, n°. 12.

(Maand Junij, 1836.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD :

Tot griffier bij het hoog militair gerechtshof Mr. Jan Scipion Vernede, commies-griffier bij gemeld hof en auditeur militair te velde. Bij de 1ste afd. mob. Zuid-Hollandsche schutt. Bij het 2de bat. Tot 2de luit.: de adj.-onderoffic. Hendrik Kruijff, van het bat. Bij de 3de afd. mob. Zuid-Hollandsche schutt. Tot 2de luit.: de 2de luit. T. Muller Massis, van de dienstdoende schutt. te Leijden. Bij het leger en de hospitalen in Oost-Indië. Tot officier van gezondheid van de 3de klasse: de burgerlijke geneeskundige J. J. Adriaans. Bij het leger in Oost-Indië. Tot 2de luit. bij de sappeurs: de 1ste luit. K. H. van Zadelhoff, van de 2de afd. mob. Noord-Brabandsche schutt. Bij de 8ste afd. inf. Tot kap.: de kap. J. Salverda, het non-activiteits-traktament genietende. Bij de dienstdoende schutt. te Wworkum. De 2de luit. J. C. Mann, van het 2de bat. der 2de afd. Vriesche schutt. bij het geneeskundig personeel der landmagt. Tot officier van gezondheid der 3de klasse in het vaste kader: de tijdelijke officier van gezondheid der 3de klasse Pieter Verwey, van de garnizoen- en hospitaal-dienst te Doesburg. Bij de 2de afd. mob. Noord-Hollandsche schutt. Bij het 1ste bat. Tot 1ste luit.: de 2de luit. C. J. baron van Tuijl van Serooskerken, van het bat.: tot 2de luit.: de 2de luit. G. G. van de Velde, van de dienstdoende schutt. te Alkmaar. Bij de 4de afd. mob. Zuid-Hollandsche schutt. Bij het 1ste bat. Tot kap.: de 1ste luit. J. M. van der Minne; tot 1ste luit.: de 2de luit. Mr. J. S. R. Sandifort, beide van het bat. Bij het 2de bat. Tot 2de luit.-kwartierm.: de 2de luit. J. Jongejan; tot 1ste luit.: de 2de luit. C. H. de Jongh, beide van het bat. Bij het 3de bat. Tot 2de luit.: de sergeant-majoor Vredenburg Hogerzeil, van het bat. Bij de afd. Zeeuwsche schutt. Bij het 1ste bat. Tot 2de luit.-kwartierm.: de 2de luit. J. F. van der Sloot Clement, van het bat.: tot 1ste luit.: de 2de luit. H. J. Berg, almede van het bat. Bij het 2de bat. Tot kap.: de 1ste luit. A. J. Callenfels, van het 1ste bat.; tot 1ste luit.: de 2de luit. C. J. Bogaert, van het 3de bat. Bij het 3de bat. Tot 2de luit.: de vrijwilliger H. J. Dronkers, van het reg. lanciers. Bij de 2de afd. mob. Noord-Hollandsche schutt. Tot kap. kommandant van het 2de bat. en tevens tot tijdelijke kommandant der afd.: de kap. J. Du Puy, van de 9de afd. inf.

VERPLAATSINGEN.

Bij de troepen dienstdoende in Oost-Indië. De 2de luitenants W. L. Schepens, van de 7de afd. inf., C. C. Paehlg, van de 8ste, C. Kievits, van de 10de, H. Huijgen en J. N. Baudon, van de 13de, R. J. Le Bron de Vexela, van de 14de, en L. J. Magnin, van de 17de afd. inf. Bij de 10de afd. inf. De 1ste luit. J. C. de Raadt, van de 9de afd. inf. en tijdelijk dienende bij het korps jagers van van Dam. Bij de garnizoen- en hospitaal-dienst te Zutphen. De officier van gezondheid der 3de klasse J. F. Mathijssen, van de garnizoen- en hospitaal-dienst te Gorinchem. Bij de garnizoen- en hospitaal-dienst te Gorinchem. De tijdelijke officier van gezondheid van de 3de klasse W. J. Thier, van de garnizoen- en hospitaal-dienst te Zutphen. Bij de 14de afd. inf. Bij het 2de bat. De 2de luit. O. J. A.

Howen, van het 1ste bat. der afd. Bij de 9de afd. inf. Bij het 3de bat. De 2de luit. T. Groeneveld, van het res.-bat. Bij het res.-bat. De 2de luit. G. H. van Berkel, van het depôt. Bij het depôt. De 2de luit. G. Veraguth, van het 2de bat., alle van de afd. Bij de 8ste afd. inf. Bij het 2de bat. De kap. C. A. Alings, van het depôt. Bij het res.-bat. De 1ste luit. Eijkenbroek, van het depôt, de 2de luit. A. H. van Westrenen, van het 1ste bat. Bij het 1ste bat. De 2de luit. J. B. G. Vventholt, van het res.-bat., alle van de afd. Bij de 10de afd. inf. Bij het 3de bat. De 1ste luit. C. Boecheimer, van het depôt. Bij het depôt à la suite. De 1ste luitenants J. E. L. Prins, J. P. F. Francke en B. D. J. van Pleuren, de twee eerstgemelde van het 3de en laatstgenoemde van het 2de bat. Bij de 5de afd. inf. De 1ste luit. J. Hofland, van het 2de bat. jagers. Bij het 2de bat. jagers. De 1ste luit. P. P. van Gorkum, van de 8ste afd. inf. Bij de 12de afd. inf. Bij het 2de bat. De 2de luit. Immink, van het depôt. Bij het depôt. De 2de luit. Baenen, van het 2de bat. der afd. Bij het korps ingenieurs. De 1ste luit.-ingenieur W. S. van der Hart Beek, van Delft naar Delfzijl, en den 2de kap.-ingenieur van Delfzijl naar Groningen.

EEVOL ONTSLAGEN.

De 2de luit. P. J. Kikkert, van de 4de afd. mob. Zuid-Hollandsche schutt. De maj. W. de Villeneuve, van de 7de afd. inf., als kommandant van het 1ste bat. der 1ste afd. Noord-Hollandsche schutt. De maj. A. van der Sloot, van de 8ste afd. inf., als kommandant van het 2de bat. van de 2de afd. Noord-Hollandsche schutt. De 1ste luit. G. Opzoomer, van het 2de bat. der 2de afd. Zuid-Hollandsche schutt. De 1ste luit. Orobio de Castro, van de 18de afd. inf. De 1ste luit. W. Blanken, van het wapen der art. in de West-Indië, als kap. bij de komp. art. van het 1ste bat. der 1ste afd. Zuid-Hollandsche schutt.

OP $\frac{3}{4}$ ACTIVITEITS TRACTEMENT GESTELD:

De kap. F. Scharbaum, à la suite van de 2de afd. inf. en adjudant van Z. D. H. den hertog van Saxe-Weimar, luit.-gen. kommanderende de 2de divisie inf., zijnde aan denzelfden vergund de uniform van adjudant te blijven dragen.

NON-ACTIVITEITS TRACTEMENT VERLEEND, AAN:

Den kol. P. A. Boellaard van Tuijl. Den luit.-kol. E. Gil- lot. Den agent van het departement van oorlog. J. M. J. Gerber. Den maj. P. P. Bagard de Louviere. Den maj. J. J. Kern, Den maj. W. Duppe. Den kap. J. Luther. Den kap. H. J. Buddingh. Den kap. D. van Gorkum. Den ritmeester der 2de klasse H. Haak. Den kap. H. J. Pochet. Den kap.-kwartierm. F. J. Zencker. Den ritm. H. Heuvingh. Den kap. J. Melin, allen thans twee derden van het activiteits-tractement genietende. Den maj. titulaire P. W. G. J. van Baerle, thans twee derden van het activiteits-tractement van kap. genietende. Den kap. J. Te Veldt, van de 2de afd. inf.

OVERLEDEN.

De kap. P. S. Nabal, van de 18de afd. inf., tijdelijk fungerend adjudant bij den staf der res.-div. De kap. A. F. J. Herkenrath, plaats-maj. der 1ste klasse, tijdelijke kommandant op het fort Loevestein. De 1ste kap. J. B. Hulet, van het 2de bat. mineurs en sappeurs.